

Masteroppgave

Marit Helene Valslag

Trukket, hengt og halshugd

Robert Bruce og det rettslige aspektet ved drapet på John Comyn.

Masteroppgave i Historie
Veileder: Erik Opsahl
Trondheim, juni 2017

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Trukket, hengt og halshugd -
Robert Bruce og det rettslige aspektet ved drapet på John Comyn.

Marit Helene Valslag

Masteroppgave i historie

Veileder: Erik Opsahl

Institutt for historie og klassiske fag

NTNU

Trondheim, mai 2017

Foto: Fotografiet viser en avstøpning av hodeskallen til Robert Bruce. Denne er utstilt ved Dumfries Museum i Skottland. Foto: Marit Helene Valslag.

Forord

Denne masteroppgaven har sprunget ut av en prosess som startet for fem år siden. Arbeidet har vært hardt og tidkrevende, men forskningen underveis har gitt meg utrolig mye, både av opplevelser og ny innsikt. Det å jobbe som historiker er givende arbeid, og man føler seg tettere knyttet til historien i en slik prosess. Jeg har gledet meg til den dagen jeg skulle skrive master helt siden jeg startet på det fem år lange lektorløpet i 2012.

Arbeidet med masteroppgaven har gjort meg mer bevisst i bruken av kildemateriale, både på hvor man kan finne det, og hvordan man vurderer hvilken del av materialet man skal bruke. Dette har vært spesielt relevant i denne oppgaven der mange av kildene er skrevet for å fremme en spesiell side i en sak. Jeg håper at jeg kan bruke denne kunnskapen når jeg underviser i historie senere og ved senere forskning. Temaet for oppgaven kan være med å sette nytt lys på en kort periode i historien som kanskje har hatt en litt ensidig fremstilling.

Jeg vil gjerne takke alle som har hjulpet meg gjennom dette arbeidet. Først og fremst takk til en utrolig tålmodig familie! Dette arbeidet ville ikke vært mulig uten støtten fra mannen min Kenneth, og barna mine Victoria og Alexander. Takk for all tålmodigheten og støtten gjennom disse fem år!

Så vil jeg gjerne takke min veileder Erik Opsahl for god og konstruktiv kritikk gjennom arbeidet med masteren. Uten dine forelesninger om Skottlands historie hadde det nok ikke blitt en master om skotsk middelalderhistorie! Det er ikke få e-mailer som har blitt besvart underveis i prosessen, uansett om det har vært kveld, helg eller ferie. Tusen takk for det! En spesiell hilsen til min fabelaktige kollega Siri som har lest korrektur på oppgaven, tusen hjertelig takk for jobben du har gjort! Takk også til hele lektorkull 2012 som har tatt imot gamlemor med åpne armer. En spesiell takk til flokken, Cecilie og Frida som betyr utrolig mye for meg. Lykke til videre som undervisere og forskere alle sammen!

Og så må jeg til slutt takke mine hjelpere i Skottland: Liz og Siobhan som viste meg Robert Bruce sitt Skottland. Dere ga meg en opplevelse for livet!

Marit Helene Valslag

Mai 2017.

Innholdsfortegnelse

Forord	iii
Kapittel 1- Innledning	1
1.1 Tema	1
1.2 Problemstilling og avgrensninger	2
1.3 Kildekritikk og metode	3
1.4 Kilder	5
1.5 Historiografi	7
1.6 Oppgavens struktur	11
Kapittel 2- Kongens død	13
2.1 Skottland	13
2.2 England: Edvard 1. som dommer	19
2.3 Paven	19
2.4 Frankrike	21
2.5- Greyfriars kirke i Dumfries	22
2.6 Konsolidering av makt	23
2.7 Kollaps	25
Kapittel 3- Edvard 1. og hans dom.	27
3.1 Domsmyndighet i det sekulære	27
3.2 Straffeutmåling	29
3.3 Trukket, hengt og halshugd	30
3.4 Biskopenes straff i verdslig rett	32
3.5 Lovverket	33
3.6 Comynfamiliens rett på hevn	35
Kapittel 4 – Kirken	39
4.1 - Den skotske kirkens særstilling	39
4.2– Biskopene	40
4.3 Kroningen	42
4.4- Paven	43
4.5- Pavens brev	45
4.6- To avgjørelser, ett resultat	47
Kapittel 5- Avslutning	51
5.1 – Konklusjon	51

REFERANSELISTE	55
Kilder:	55
Litteratur:	55
Internett:	56

Kapittel 1- Innledning

1.1 Tema

I 1306 stakk Robert Bruce ned John Comyn i Greyfriars kirke i Dumfries i Skottland. Dette ble vendepunktet for diskusjonen rundt hvem det var som skulle bli den neste kongen av Skottland. Dette spørsmålet hadde vært diskutert i Skottland siden Alexander 3.s plutselige død i 1286, og etter at hans unge arving i Norge, lille Margrete, hadde dødd på overfarten fra Bergen til Skottland for å bli skottenes nye dronning i 1290.¹ Saken ble etter hvert så betent for skottene, og uenigheten var så stor, at skottene fryktet for at det skulle bryte ut krig. Derfor ba de i 1291 den engelske kongen Edvard 1. om hjelp til å løse saken.² Den skotske og engelske kongefamilien hadde i mange år hatt tette bånd, og Edvard 1. hadde arrangert ekteskap mellom sønnen Edvard 2., og den unge norske Margrete før hun døde.³ Edvard 1. var anerkjent som en av de mektigste politikerne i Vest-Europa på denne tiden, en viktig årsak til at skottene vendte seg til ham for hjelp.⁴

For skottene var dette en avgjørelse som skulle koste dem dyrt. Edvard 1. hadde lenge hatt en personlig ambisjon om å underlegge seg Skottland og regjere over skottene. Hvis han klarte dette, ville han regjere over både England, Wales og Skottland.⁵ Så da skottene ba ham om å være en nøytral dommer i spørsmålet om hvem som skulle arve den skotske tronen, fikk de inn en dommer med klare politiske ambisjoner på egne vegne i spørsmålet om skotsk uavhengighet. Det var mange som lanserte sitt kandidatur for tronen, men man stod til slutt igjen med bare to reelle kandidater. John Balliol og Robert Bruce den eldre.⁶ Begge var etterkommere etter døtre av jarl David av Huntingdon, som var barnebarnet til David 1.⁷

Det var i denne konflikten Robert Bruce 7. lord av Annandale, og jarl av Carrick vokste opp. Han ble født i 1274 i en adelsfamilie som hadde vært i Skottland siden 1124. Familien Bruce hadde blitt invitert til Skottland fra Frankrike av David 1. for å være med på å forsterke kontrollen til David 1. i grenseområdet mellom England og Skottland. Familien ble

¹ Barrow, G.W.S, *Robert Bruce and the community of the realm of Scotland*, 2013:39.

² Ibid:39-40

³ Ibid:36

⁴ Watson, Fiona, *Under The Hammer*, 2005: 10

⁵ Edvard 1. hadde underlagt Wales under sitt styre i 1285. Det hadde tatt engelskmennene nesten 100 år å erobre Wales.

⁶ Jeg har i denne oppgaven valgt å kalle Robert Bruce 5. Jarl av Annandale, også kjent som "The Competitor", "Claimant" eller "Robert the Noble" for Robert Bruce den eldre for å skille ham fra Robert Bruce 7., som senere ble kong Robert 1.

⁷ Penman, Michael, *Robert the Bruce king of the scots*, Yale University Press 2014:22.

tildelt slott ved Annandale og Lochmaben, to slott som dannet en port inn til Skottland fra England. Robert Bruce 7.lord av Annandale, og jarl av Carrick kunne dermed se tilbake på en lang linje av skotske forfedre da han kom til verden i 1274. Han hadde også en tett forbindelse til kong Edvard I, som fostret ham opp ved hoffet sitt, hvor han ble opplært i datidens skikk og bruk.⁸ Det var denne Robert som stod sammen med John Comyn 3. Lord av Badenoch i Greyfriars kirke den 10. februar 1306. John Comyn var skotsk adelsmann, og tilhørte en slekt som i mange år hadde vært ledende i styret av det skotske riket. Faren, John Comyn 2. Av Badenoch hadde også fremmet sitt krav på den skotske tronen i 1291-1292. Hvis John Balliol skulle frafalle sin families krav, ville dette gå over til John Comyn 3. Av Badenoch også på grunn av at han var nevøen til John Balliol.⁹ På grunnlag av sin farfars krav og sin fars krav hadde derfor både Robert Bruce og John Comyn en påstått arverett til den skotske kongetronen, men det var bare Robert Bruce som kom levende ut av kirken i Dumfries, og som den 25. mars 1306 fikk seg selv kronet til skottenes konge ved Scone.

1.2 Problemstilling og avgrensninger

Da Robert Bruce stakk ned John Comyn, var det en handling som var resultatet både av individuelle valg, og valgene som hadde blitt tatt både av Comyn, begges familier, det politiske samfunnet i Skottland og Edvard 1. Handlingen var et resultat av den diskusjonen som hadde pågått siden 1286 om hvem som skulle ha arverett til den skotske kronen, samtidig som det var en impulsiv handling utført i affekt av en mann som antagelig ikke så noen annen løsning akkurat der og da.

Familien Bruces ambisjoner blir ofte fremhevet i den historiske faglitteraturen, men vi må heller ikke glemme at comynfamilien delte de samme ambisjonene. De var mektigere enn familien Bruce, de var rikere, eide mer jord og hadde mer støtte i befolkningen. De hadde i flere tiår før uavhengighetskrigene vært tett knyttet til kongemakten i Skottland som deres rådgivere.¹⁰ Familien Comyn og de andre familiene i det øvre samfunnslaget i Skottland hadde en egen interesse av å holde seg i det øvre sjiktet i det skotske samfunnet, og de handlet deretter. De ville ha mest mulig penger, land og makt, på samme måte som familien Bruce og de andre adelige familiene. De adelige familienes ambisjoner påvirket i stor grad det

⁸ Grey, Thomas, *Scalacronica*: 13

⁹ Young and Cumming, *The real Patriots of Early Scottish Independence*, 2014: 176-177

¹⁰ Young and Cumming: 117

maktspillet som utspant seg i årene 1286 til 1314, og de var direkte årsak til at skottene i utgangspunktet ba Edvard 1. om hjelp til å avgjøre hvem det var som hadde rett på kongetronen. Familien Comyn støttet John Balliols krav på tronen fordi Balliol var familie. Man støttet sine egne, og prøvde å hjelpe dem frem i samfunnet til en best mulig posisjon.

Kildene vi har tilgjengelig i dag kan ikke gi oss noe klart svar på hva det var som skjedde den 10. februar 1306. Det vi vet er at de møttes i kirken, de hadde en samtale, det ble krangling og Robert Bruce stakk John Comyn med kniv. Deretter døde han. Drapet beskrives ulikt i de forskjellige krønikene. Det som så hendte var at Robert Bruce antagelig ble angrepet av Johns Comyns onkel, Robert Comyn. Robert Comyn ble enten drept av Robert Bruce eller en av hans menn, i påstått selvforsvar. Etterpå drog Robert med sine menn til Lochmaben slott. Derfra drog han videre til Glasgow og Scone.

Temaet for oppgaven tar utgangspunkt i hendelsen i Greyfriars kirke og den påfølgende kroningen. Spørsmålet jeg vil ha svar på er: Ble Robert Bruce og hans følge straffet for drapet på John Comyn og den påfølgende kroningen ved Scone, og hvordan ble muligheten Robert Bruce hadde til å etablere sin kongemakt fra våren til høsten 1306 påvirket av dette? For å få svar på dette må jeg også ta stilling til om Robert Bruce var skyldig for drapet på John Comyn og hans onkel. Et annet spørsmål som har blitt reist har vært om selve kroningen på Scone var planlagt eller ikke. Dette har vært en viktig diskusjon, fordi man har ment at hvis kroningen var planlagt, måtte drapet også ha vært det. For å finne svar på disse spørsmålene har jeg avgrenset studien til perioden fra 1286-1306. Grunnen til dette er at 1286 markerer starten på Skottlands søken etter ny konge, og at jeg mener at høsten 1306 markerer et skille mot perioden fra 1307-1314 der Bruce etablerer seg som ny skotsk konge. Jeg har ikke klart å finne noen andre som har drøftet dette aspektet ved perioden tidligere. Jeg står dermed alene i drøftingen rundt akkurat dette temaet.

1.3 Kildekritikk og metode

Denne oppgaven er basert på empirisk forskning. Dette betyr at jeg har utført en vitenskapelig undersøkelse basert på kilder og moderne historisk faglitteratur. Metoden er basert på at jeg har prøvd å samle fakta, for best mulig å kunne gi et helhetlig bilde av hva som skjedde.¹¹ Samtidig har jeg måttet fortolke krønikene, og den litteraturen jeg har hatt tilgjengelig, sånn at

¹¹ Kjelstadli, Knut, *Fortida er ikke hva den engang var en innføring i historiefaget*, 2013:133

jeg skulle kunne forså helheten rundt historien, selve fortiden og samfunnet. Dette kan man ikke gjøre uten å gå inn på detaljene: menneskene, prosessene og hendelsene som skjer rundt dem, og omvendt.¹²

Jeg har valgt ut noen av de krønikene som blir mest brukt av historikere i dag, og som vi har igjen fra perioden 1350-1450. De blir brukt fordi de gir et godt innblikk i den skotske historien fra 1300- tallet. Dette har jeg også gjort fordi alle tar for seg historien rundt drapet på John Comyn og tiden både før og etter denne hendelsen. Krønikene har forskjellige standpunkt og de har forskjellige forfattere. Selv om noen bygger på stoff fra hverandre, har alle et eget perspektiv, som gjør det fruktbart å bruke de for å få et mest mulig helhetlig bilde av historien. På bakgrunn av dette valgte jeg noen kilder som kunne utfylle hverandre og gjøre det mulig å kontrollere hva kildene sier opp mot hverandre. Diktet *The Bruce* og krøniken *Scotichronicon* har blitt anerkjent som pro-skotske, mens krøniken *Lancercost* er pro-engelsk og *Scalacronica* er regnet som mer nøytral. Jeg har også brukt *The Bruce* av John Barbour, som selv om det ble skrevet som et hyllingsdikt til Robert I, er anerkjent i dag som en kilde man kan referere til på grunn av sine mange korrekte og etterprøvbare historiske fakta.¹³ I tillegg til dette har jeg brukt John Forduns *The Historians of Scotland vol. IV John Forduns chronicle of the Scottish nation*, som Bower brukte som grunnlag da han skrev *Scotichronicon*.

For å få en mest mulig helhetlig og nøytral tilnærming til drapene i Greyfriars kirke har jeg sett på de forskjellige kildene for å finne ut hva de sier. Der historien til kildene har samsvart, har jeg regnet det som mer sannsynlig at det som står der er riktig. Der kildene varierer, kan man få et mer utfyllende bilde, men siden kildene i dette tilfellet ofte var skrevet for å fremme en bestemt side i forholdet mellom England og Skottland, må man også være forsiktig med å anta dette. Den kan like godt ha blitt nedskrevet for å fremme den ene eller den andre sidens sak, og for å skulle brukes som propaganda. Mine kilder er også oversatte verk, og man må derfor regne med at noe kan ha falt bort i oversettelsen, eller at de kan ha historiske feil som har blitt videreført gjennom generasjoner. De fleste oversettelsene ble gjort på 1800- tallet, da historikere med sin forskning ofte bidro til å bygge og forsterke den nasjonale identiteten. Dette må også tas med i vurderingen av kildene. Dette har vært vurderingene som har blitt gjort i utvelgelsen av relevant forskningslitteratur til oppgaven. Når det gjelder forskningslitteraturen har jeg valgt det som har blitt mest sitert og brukt av

¹² Kvande og Naastad, *Hva skal vi med historie? Historiedidaktikk i teori og praksis*, 2013:165.

¹³ For en lengre diskusjon rundt diktet se Barrow kapittel 15 s. 406-407.

andre forskere de siste tiårene, samt lagt til støttelitteratur på områder der det har vært nødvendig.

Litteraturen jeg har brukt, er forskningslitteratur om Robert Bruce som har blitt skrevet etter 1950 og frem til 2014. Der har utvalget vært enormt, men jeg har forsøkt å finne frem til det jeg mener har vært mest relevant for å svare på min problemstilling. Hovedverkene er bøkene av G.W.S Barrow, Michael Penman, Fiona Watson og Michael Prestwich. Med dette kilde- og litteraturutvalget mener jeg at det skal være et godt utgangspunkt for å undersøke hvordan Robert Bruce og hans følge ble straffet for drapet på John Comyn, og hvordan perioden februar til mars ble påvirket av dette. Samtidig kan det gi en bedre forståelse for hvilken mulighet Robert 1. hadde til å etablere sin kongemakt i etterkant av drapene i Greyfriars kirke og den påfølgende kroningen ved Scone.

1.4 Kilder

Det er mye som har blitt skrevet om skotsk historie gjennom tidene. Vi har en del overleverte kilder, manuskripter, parlamentsreferater, pavebrev og kongebrev. Ut av dette materialet har det etter hvert dannet seg en stor samling av anerkjente primærkilder man kan bruke i sin forskning. De bevarte kildene er så mange at min oppgave på ingen måte har mulighet for å ta for seg alle sammen på grunn av størrelsen på oppgaven og den tilmålte tiden jeg har hatt til rådighet til å sette meg inn i kildene. På grunn av den tette tilknytningen Skottland alltid har hatt til England, har mye av materialet som finnes havnet i engelsk eie, noe en felles kongemakt også har bidratt til. Historieskrivingen om Robert Bruce er omtrent like gammel som mannen selv, og de tidligste kildene vi har er skrevet i perioden han levde, eller i de første tiårene etter hans død. Dette har gitt flere synsvinkler på historien om Robert Bruce og drapet på John Comyn. Jeg vil nå gå gjennom kildene som jeg har brukt i rekkefølgen antatt eldst til yngste kilde.

Manuskriptene er gamle, og de har blitt oversatt av flere opp gjennom årene. Noen ble skrevet på gammelfransk, og noen ble skrevet på latin. Diktet *The Bruce* er skrevet på gammelskotsk. Dette har vært med på å gi forskjellige tolkninger på kildene opp gjennom hundreårene etter at Robert I døde i 1329. Noen av manuskriptene har også vært borte i noen hundre år, og de kan ikke gjøres rede for før på 1500-tallet. Dette har gjort det vanskelig å bestemme kildenes opprinnelse, hvor de kom fra, hvem som opprinnelig har skrevet dem og hvor korrekte de er. Dette gjelder blant annet *The Chronicle of Lancercost*, som jeg har tatt

for meg for å se på hva de som levde i samtiden sa om Robert Bruce og drapet på John Comyn. *Lancercost* er anerkjent som en kilde fra samtiden til Robert Bruce, og den dekker perioden 1201 til 1346. Lancercost var et kloster som lå på grensen mellom England og Skottland, og i den versjonen jeg har brukt er det en lengre diskusjon om hvem som har skrevet krøniken. Det kan ha vært munkene i dette klosteret eller noen andre. Dette er en viktig diskusjon, siden forfatteren identitet kan si oss noe om kilden er pro-skotsk eller pro-engelsk, eller om den er skrevet for å fremme kirkens motiv. Det er i dag antatt at *Lancercost* ble skrevet av flere munkere ved klosteret, og at dette manuskriptet kan være grunnlag for en del passasjer i *Scotichronicon* av Walter Bower, Bower brukte også Fordun som grunnlag for sitt verk. Hvis dette stemmer kan feil fra *Lancercost* og Fordun ha blitt overført til Bowers verk, noe vi må ta hensyn til ved bruk av disse verkene som kilder.

En annen kilde jeg har brukt, er *Scalacronica* som ble skrevet av Sir Thomas Gray rundt 1350. Han var soldat og gir oss et annet innblikk i historien om Robert Bruce. Han brukte materiale fra Edinburgh Castle som grunnlag for sin historie om skottene, og han skrev på normannerfransk og ikke på latin. *Scalacronica* sier dette om drapet på Comyn: ”So saying, he struck him with his dagger, and the others cut him down in the middle of the church before the altar.” Gray var altså enig med en annen krøniker, Fordun, som skrev *The Historians of Scotland, vol. IV John Forduns Chronicle of the Scottish nation*, som også sier at det var noen andre som drepte John Comyn.

Diktet *The Bruce* gir oss også en viktig ledetråd, for man kan der lese at Edvard 1. tilbød tronen til Bruce den eldre, bestefaren til Robert I. Robert Bruce den eldre avsto dette tilbudet, i og med at det innebar at han samtidig måtte anerkjenne Edvard som Skottlands overherre hvis han tok tronen. Det står ”Edward offers the crown to Bruce”. Videre står det at Edvard likte det dårlig da Bruce den eldre sa nei.¹⁴ Dette er med på å stadfeste den retten familien Bruce hevdet å ha til den skotske tronen. Diktet tar også for seg hvordan Edvard jaktet på de som hadde støttet Robert etter drapene i Greyfriars kirke og hvordan han straffet dem.¹⁵ Selv om diktet skulle være en hyllest til Robert I, samsvarer det også på mange områder med de kildene som ikke er pro-Bruce, noe som støtter opp om at det kan være sant.

Diktet ble skrevet rundt 1375, og på grunn av at flere av hendelsene som er omtalt er funnet i flere kilder, anser man det i dag som en kilde som er troverdig. Diktverk og annen skjønnlitteratur har vanligvis ikke blitt brukt på denne måten. Verket ble skrevet av John

¹⁴ Barbour John, *The Bruce*, edited by Rev. Walter W. Skeat, 1894: Book I, side 7 linje 153-164

¹⁵ Barbour John, *The Bruce*: Book I, side 8 linje 165-167

Barbour som var erkediakon fra 1357-1395 i Aberdeen, og som man vet fikk godt betalt av både David 1. og Robert 2. for sitt forfatterskap. Barbour ville gjerne at strofene i diktet skulle rime, og dette kan ha skapt en situasjon der man har fokusert på å legge inn ord som skulle skape rim og rytme i diktet, mer enn å vektlegge at historien skulle fremstilles korrekt. Denne diskusjonen har man også her i Skandinavia, hvor man har diskutert i hvor stor grad man kan stole på at det som står i den norrøne sagalitteraturen er korrekt. Utgravningen av en bagler på Sverresborg i Trondheim i 2014 har vært med på å vise at man ikke kan overse det som er nedskrevet i gamle sagaer og krøniker.¹⁶

1.5 Historiografi

Som vi kan se, har man mange hundre år med historieskriving og historisk forskning bak seg når man i dag skal forsøke å belyse historien om Robert Bruce. Jeg vil i dette avsnittet ta for meg litteraturen jeg har brukt, med forfatterne nevnt i kronologisk rekkefølge. I moderne tid er det spesielt ett verk som har hatt stor betydning for videre forskning og diskusjon rundt emnet. G.W.S Barrow ga ut boken *Robert Bruce and the community of the realm of Scotland* i 1965. Dette var det første verket etter krigen som tok for seg store deler av krønिकene og som handler om de skotske uavhengighetskrigene, og spesielt perioden fra Alexander 3.s død i 1286 til Robert Bruces død i 1329. Verket til Barrow er revidert hele fire ganger etter dette, og det er i dag det verket de fleste historikere refererer til når de nå skriver om Robert Bruce. Når det gjelder mitt tema, la Barrow la spesielt vekt på at biskop Wishart av Glasgow tilga Robert Bruce for drapet på John Comyn i stedet for å ekskommunisere ham. Han påpekte også at biskopen var en av støttespillerne til Robert Bruce den eldre i hans krav om tronen, og at drapet ble begått i hans kirkesogn. Barrow har også en detaljert oversikt over flukten til Robert Bruce etter drapet, og hva som hendte i de seks ukene etter drapet, før han ble kronet til konge på Scone. Barrow har ikke drøftet hvordan straffen som Robert Bruce fikk etter drapene og kroningen ved Scone gjorde det vanskelig for ham å etablere seg som konge. Barrow satte opp en detaljert oversikt over de som ble dømt for å ha medvirket til mordet på Comyn, og han påpeker også at Edwards dom og straff over kvinnene i Robert Bruces familie

¹⁶ Funnet på Sverresborg bekrefter en gammel historie fra Sverresagaen, som forteller at birkebeinerne kastet en bagler i brønnen på Sverresborg. Historien er fra 1197. Dette funnet kan være med på å vise at historiene i de gamle kongesagaene kan være basert på sanne hendelser, og ikke er bare oppspinn eller myter. <http://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nyheter/2014/Fant-skjelettet-i-broennen-paa-Sverresborg> -aksessert 5.5 kl.9.41

og medhjelpere var unødvendig streng. Dette gjaldt spesielt Mary Bruce, Roberts søster, og Isabel Buchan som satte kronen på hodet til Robert under kroningsseremonien ved Scone. Begge ble hengt i bur utenfor hvert sitt slott, og der hang de i fire år fra 1306 til 1310. Barrows verk handler primært om Robert Bruce, men forteller også noe om hvordan det skotske samfunnet fungerte i perioden. Både Fiona Watson, Michael Penman, og Michael Lynch sier at de har hentet inspirasjon fra Barrows verk, og at de i forskjellig grad bygger videre på punkter i denne boken.

Michael Prestwich har i sin bok *Edvard I* fra 1988 prøvd å se på hvordan Edvard 1. var som lovgiver og konge, og hvordan Edvard 1. klarte å bli en av de virkelige store kongene i middelalderens Europa. Han påpeker at Edvard 1. var konge, kanskje i den viktigste tiden i utviklingen av det engelske juridiske systemet. Prestwich nevner at skottene var særdeles aktive i pavens domstol i Roma, og at de hadde sin egen utsending der, Baldred Bissett.¹⁷ Boken om Edvard 1. av England gir innsyn i en annen del av uavhengighetskrigene, og man kan se hvordan hendelsene som utspant seg, ofte var basert på lov og rett. Dette viser at hendelsene i Greyfriars og uavhengighetskrigen var resultat av forskjellige realpolitiske valg som var tatt både i England og Skottland. Man kan også se at Edvard 1. gjerne ville ha sitt å si uansett hva det var som skjedde på den politiske arenaen i Skottland og England. Det viser oss også at samfunnet i middelalderen var styrt av lover og regler, på samme måte som dagens samfunn blir det. Lovene som gjaldt i middelalderens Skottland var kongens rett, kanonisk rett, folkets rett (common law) og sedvaneretten.

Fiona Watson har undersøkt noe av det samme som Prestwich i boken *Under The Hammer*. Hun har sett på hvordan Edvard I prøvde å legge under seg Skottland på samme måte som han la under seg Wales. Watson påpeker også at Robert Bruce 7. jarl av Annandale og jarl av Carrick hadde en prominent posisjon i det engelske administrative forvaltningsapparatet som sheriff av Ayr og Lanark i perioden 1303-1304.¹⁸ Dette er med på å bekrefte det tette båndet Robert Bruce hadde til Edvard I frem til han tok over som familiens Bruces overhode i 1304 da hans far døde. Jeg skal i kapittel 3 drøfte om den tette forbindelsen mellom den engelske kongen og Bruce gjorde det vanskeligere for Edvard I å straffe Bruce.

En av de siste bøkene som har blitt utgitt om emnet, var Michael Penmans bok *Robert the Bruce King of the Scots*. Penman utga denne boken i forbindelse med 700 års jubileet for seieren ved Bannockburn i 2014. Det var etter dette slaget at Robert I befestet sin posisjon og

¹⁷ Prestwich Michael, *Edward I*, 1997: 495

¹⁸ Watson, Fiona, *Under the hammer, Edward I and Scotland*, 1998: 198

tilsynelatende bekjempet engelskmennene en gang for alle. Penman har også brukt forskningen til Barrow, men der Barrow har fokusert på det militære aspektet ved Robert Bruces liv, fokuserer Penman i større grad på den religiøse siden. Dette gjør at man får fremstilt Bruce på en annen måte enn det som har vært vanlig frem til nå. Han har vært fremstilt som den store krigerkongen som reddet skottene fra engelskmennene, men Penman viser at Robert også var en religiøs person. Penman har heller ikke sagt noe om hvorfor Robert Bruce ikke ble straffet etter hendelsen i Greyfriars, men han mener at drapet må ha vært planlagt på forhånd, fordi Robert Bruce ikke fikk støtten han trengte fra John Comyn. Siden han ikke fikk dette var han nødt til å drepe John Comyn. Barrow og Penman har forskjellig syn på hvorvidt selve drapet var planlagt eller ikke. Barrow sa at overlagt drap ikke stemmer med det vi vet om Robert Bruce og hans natur, mens Penman mener at man kan se at drapet må ha vært planlagt basert på tidligere forskning, og at følget hadde gått inn i kirken med våpen.¹⁹ Penman og Barrow er derimot enige om kroningen, begge hevder at kroningen var planlagt, kanskje mange år i forveien.

Boken *The Real Patriots of Early Scottish Independence* av Alan Young og George Cumming er det siste verket jeg skal gå gjennom her. Cumming har i denne boken en artikkel som diskuterer drapet på Comyn. Cumming har kun tatt i bruk pavebrevene som ble utstedt i denne saken som kilder. Dermed får vi en ensidig representasjon av informasjon. Det første var brevet fra paven hvor han ekskommuniserte Bruce i 1306, det andre var brevet Bruce sendte til paven i 1310. Cummings avviser alle andre kilder som: "hearsay", det vil si rykter, og tar ikke hensyn til hvordan drapet på Comyn skjedde.²⁰ Som nevnt tidligere har kildene forskjellige fremstillinger av hva som skjedde den 10. Februar 1306. Dette mener Cumming er grunn til at man ikke bør ta hensyn til hva som står i noen av krønikene i det hele tatt, men at man kun kan basere seg på pavens brev som man da må anta Cumming har ansett som en fullstendig objektiv kilde i sitt arbeid. Måten Cumming har gjort dette på, gjør at han får støtte for sine poeng, og sin forskning, men det er ikke en egnet metode for å få et helhetlig bilde av det som har hendt. Det er i det hele tatt flere punkt i Cummings fremstilling som er tvilsomme og må drøftes, blant annet det at han regner pavens brev og det brevet som Robert Bruce sender til paven i 1310 som objektive kilder. Paven hadde, som vi skal se senere, sin egen agenda. Det samme hadde Bruce, og man kan derfor ikke regne disse to brevene som objektive, da de begge var skrevet ut fra politiske mål og ambisjoner som avsenderen hadde

¹⁹ Penman, *Robert the Bruce, King of the Scots*, 2014:91

²⁰ Young and Cumming, *The Real Patriots of Early Scottish Independence*, 2014:180

Dette vil jeg ta opp igjen i kapittel 4, hvor jeg behandler kirken og den dom og straff de ga Robert Bruce og hans følge.

Som vi kan se finnes både mangfoldige og varierte primærkilder og litteratur på emnet Robert Bruce. Tilgangen til kilder og litteratur har gjort det både enklere og vanskeligere å jobbe med historien fra denne perioden. Enklere fordi det faktisk finnes kilder man kan bruke i denne saken, og det er ikke alle middelalderhistorikere som har så mye kildemateriale å velge i. Arbeidet har blitt vanskeliggjort ved at mye av materialet ble skrevet som propaganda enten for den engelske eller skotske siden. Problemstillingen har styrt hva som har vært relevant og ikke relevant å ta med. Med den mengden materiale man har mulighet til å gå gjennom når temaet er Robert Bruce, har det også vært tidvis krevende å få oversikt over hva som er relevant å ha med, og hva som ikke skal med.

Kildene har stort sett blitt oversatt og redigert av de samme personene på 1800-tallet. J. Stevenson og Sir Herbert Maxwell. De oversatte mange av kildene midt i den nasjonalromantiske æraen, og det er nok ikke tilfeldig at de ble oversatt og redigert akkurat da. Det var en økende interesse i samfunnet for middelalderhistorie, og man brukte dette både i Skottland, Norge og ellers ute i Europa til å bygge ut nasjonal identitet og selvfølelse. Det er også på denne tiden historie som fag oppstår som egen vitenskapelig gren.²¹ Dette er noe man må ta i betraktning når man jobber med de oversatte kildene.

I dag er historien om Robert Bruce mer aktuell enn noen gang før, ikke bare på grunn av 700-års jubileet for Bannockburn, men fordi skotsk historie har blitt brukt både i filmer og skjønnlitteratur i de senere år. Vi har filmer som *Braveheart*, *Rob Roy*, og Disneys *Modig* som tar for seg det skotske samfunnet i middelalderen, og bøker som Robyn Youngs trilogi *Insurrection* som tar for seg Robert Bruces liv, slik det kunne ha artet seg sett fra et skjønnlitterært synspunkt. Dette har gjort at turistene strømmer til Skottland, og at mange i Skottland er tjent med å ha en levende historie, som kan være med på å interessere turister i å komme dit. Små byer som Dumfries kan tjene godt på å fremheve sin tilknytning til middelalderkongens historie. Når man ankommer Skottland i dag, er noe av det første man møter souvenirbutikker som selger gjenstander med tilknytning til Robert Bruce og William Wallace og deres kamp for et selvstendig og fritt Skottland. Robert Bruce har på denne måten blitt storindustri på en måte han aldri kunne ha sett for seg mens han kjempet for å bli konge av Skottland! Historieforskningen i Skottland nyter også godt av dette. Så lenge interessen

²¹ Melve, Leidulf, *HISTORIE Historieskriving frå antikken til i dag*, 2010:109.

for historien om Bruce vedvarer, vil man få støtte til mer forskning på temaet, og dermed lever forskningen i en symbiose med turistindustrien. Samtidig kan en levende skotsk historie være med på å underbygge skottenes krav om uavhengighet fra Storbritannia, noe som igjen ble aktuelt etter at et flertall av skottene i motsetning til engelskmennene stemte mot at Storbritannia skulle ut av EU i 2016. Dette har gjort at skottene i 2017 igjen vurderer en ny folkeavstemming for uavhengighet. Avstemmingen vil antagelig ikke vil skje før tidligst i 2018. Dette viser at tanken om uavhengighet ikke er død, selv over 700 år siden Robert Bruce kjempet for et uavhengig Skottland. Ordene fra The Oath of Arbroath kan høres tydelig også i dag:

”for, as long as but a hundred of us remain alive, never will we on any conditions be brought under English rule. It is in truth not for glory, nor riches, nor honours that we are fighting, but for freedom – for that alone, which no honest man gives up but with life itself.”²²

1.6 Oppgavens struktur

Jeg har delt oppgaven inn etter hvilken øverste dommer det var som kunne straffe Bruce for hendelsen i Greyfriars kirke. Siden man dømte i en verdslig og kirkelig rett, har jeg fokusert på disse. De som hadde rett til å dømme, var i dette tilfellet t Edvard I og paven i Roma. Så har jeg sett jeg på hvordan dette formet perioden fra februar til september i 1306 når det gjaldt de valg Robert Bruce tok i denne perioden, hvor han dro, hva han gjorde, og ikke minst hvor mange det var som støttet ham. Jeg mener at det er viktig å vise at perioden ikke bare handlet om Robert og hans flukt fra Edvard 1., men at man må sette det inn i en kontekst hvor også straffene som ble gitt, og måten Bruce og hans tilhengere og familie ble dømt på av Edvard 1. og paven, er viktige faktorer for hvordan Robert 1. kunne få etablert sin kongemakt i 1306. Man kan ikke bare si at Robert Bruce drepte Comyn og dro til Glasgow og områdene rundt, tok tronen og flyktet igjen. Man må se på hvilke strafferettslige valg gjort av paven og Edvard 1. som ga Bruce mulighet til å ta tronen og så legge på flukt. Siden det kan virke som ingen har drøftet dette i sine verk, mener jeg at dette kan kaste ett nytt lys på denne delen av historien om Robert Bruce.

²²<http://webarchive.nrsotland.gov.uk/20170106021747/http://www.nas.gov.uk/downloads/declarationArbroath.pdf>

Kapittel 2 skal gi et overblikk over det som skjedde frem til Robert Bruce møtte John Comyn i Greyfriars kirke i Dumfries. Kapittelet skal gi en oversikt over noen av hendelsene som satte Robert i den situasjonen han stod i den 10. februar 1306, og de skal danne bakteppet for det som skjedde videre. Dette kapittelet er viktig for å forklare noen av de politiske hendelsene og valgene som ble tatt frem mot 1306.

Kapittel 3 omhandler Edvard 1. som dommer over Robert og hans følge. Det var Edvard som sto for den hardeste fysiske avstraffelsen av de som var med Robert under drapene på Comynfamiliens menn, og ved kroningen på Scone. Hva var grunnen, og hvorfor ble ikke Robert selv stilt til doms av Edvard på samme måte som sin kone, sin datter og sin bror? For å finne svar på dette må vi se på hvilken posisjon Edvard hadde i Skottland i 1306, og hvordan han hadde fått retten til å avsi dom over skotske menn og kvinner på dette tidspunktet. Vi må også drøfte hvordan forholdet mellom Edvard og Robert påvirket straffeutmålingen. Comynfamilien hadde også rett på oppreisning etter hendelsene, og jeg skal derfor også ta for meg hva de hadde krav på, hvordan kravet ble løst og hvordan det påvirket perioden.

Kapittel 4 behandler hvordan kirken som institusjon kunne straffe i saken. Det var paven i Roma som satt som øverste leder, og som hadde hovedansvaret for å utmåle en straff. Samtidig hadde nærmeste kirkefader en rett til å dømme i visse saker, så jeg skal drøfte hvordan den katolske kirken løste dette i denne saken. Her blir det viktig å se på hvordan den skotske kirken stod i forhold til pavekirken, og hvordan dette spilte inn på straffene som ble gitt.

Kapittel 5 er avsluttende kapittel der jeg forsøker å summere opp hvilke faktorer det var som påvirket de straffene som ble utdelt til Robert og hans nærmeste støttespillere, hvilke straffer som ble gitt, hvordan dette påvirket Bruce og hva det gjorde med hans mulighet til å etablere seg som konge frem til han gikk i skjul høsten 1306. På denne måten håper jeg å ha svart på problemstillingen, og kanskje har jeg samtidig klart å kaste et nytt og litt annet lys på tiden mellom 10. februar 1306 og september 1306.

Kapittel 2- Kongens død

I dette kapittelet skal jeg ta for meg det som skjedde før og etter den 10. februar 1306. Dette er viktig fordi drapene i Greyfriars kirke ikke skjer av seg selv, men var resultat av en mengde hendelser som hadde skjedd i årene før 1306. For å sette det i kontekst, og for å kunne drøfte det som skjedde i perioden etter drapene, er det viktig å se på hvilken politikk som ble ført av England, Frankrike og paven i Roma, og hvordan dette påvirket det som skjedde i Skottland. Dette er viktig ikke bare fordi det danner et bakteppe for hendelsene i Skottland, men fordi det innvirket på den straffen som ble utmålt både i verdslig og kirkelig rett.

Først tar jeg for meg hva som skjedde i Skottland etter at Alexander 3. døde i 1286. Så tar jeg for meg Edvard 1. og England og hvordan kongen av England prøvde å posisjonere seg slik at han kunne få lovgivende rett til å dømme i skotske rettssaker. Deretter ser jeg på hvilke politiske hendelser både i England, Skottland, Frankrike og ved pavestolen i Roma og Avignon det var som påvirket handlingen i Skottland i etterkant av drapene. Jeg tar med dette for at man skal ha en viss oversikt over hva som skjedde etter 10. februar med seg inn i selve analysen, sånn at man lettere skal kunne sette hendelsen inn i sin rette kontekst. På grunn av oppgavens omfang blir det en kort gjennomgang av de maktpolitiske og realpolitiske valg som ble tatt i Europa i perioden 1286-1306, og som dannet bakgrunnen for det som skjedde i Skottland.

2.1 Skottland

I 1286 stod altså skottene uten konge, men med en arving i Norge som senere døde. Et ledig kongesete betydde i realiteten at Skottland stod uten en øverste lovgiver. Kongen var den som kunne bestemme hva som var lov, og han var også den som kunne bestemme hvilke lover det var som skulle iverksettes. Dette ble oftest gjort sammen med hans rådgivere og dommere.²³

Skottland hadde til en viss grad vært et føydalt samfunn fra David 1.s tid på 1000-tallet. Det føydale samfunn var en samfunnsstruktur som ble brukt i de aristokratiske kretser, der en fri mann av aristokratiet sverget troskap til en annen, og ble hans vasall. Dermed ble menn av ulik rang innenfor aristokratiet tett bundet til hverandre i en gjensidig avhengighet, der hver person hadde fordel av den andre. Man sverget troskap til sin herre, og underkastet seg i stor grad hans bestemmelser. Menn avga en ed om troskap, og for å bryte denne måtte

²³ For en mer utfyllende redegjørelse for det skotske lovsystem og dens oppbygging se Hector L. MacQueen *Common Law and Feudal Society in Medieval Scotland* kapittel 2.

man avsverge den eden som ble gitt. På denne måten fikk både herren og den som avga løftet, visse rettigheter, og plikter i forhold til hverandre.²⁴ Føydalherren kunne gi len til sin mann i gjengjeld for militær tjeneste. Dette skulle gi økonomisk trygghet til den som mottok land, samtidig som det sikret herren og hans gods i tilfelle krig. Kongen gjorde dette ofte for å styrke sin makt i områder der hans støtte ikke var så sterk. I Skottland var det ofte trente riddere, som hadde tjent i et adelig hushold, som ble gitt landområder.²⁵ Det var også dette som skjedde når David 1. inviterte franske adelsfamilier til å bosette seg i et Skottland, som var tynt befolket, og når han trengte folk til å styrke grenseområdet mot England, som til tider kunne være svært urolig.²⁶ Dette gjorde han for å bygge opp et nettverk av allierte med militær kapasitet og lojalitet rundt om i Skottland. På denne måten fikk han styrket sin makt i riket. Skottland på 1300- tallet var et sammensatt samfunn som besto både av gamle keltiske klaner og normanniske adelsfamilier, og som baserte seg både på føydalsamfunnets levesett og gamle keltiske tradisjoner.

Føydalsystemet gjorde at samfunnet i mange land i Europa i middelalderen var strengt regulert, det var regler som skulle følges, og regler som kunne brytes. Som andre riker i samtiden var Skottland et sammensatt rike, med små og store jarledømmer, der kongen regjerte over et rike som hadde en blanding av institusjonelt styre og personlig styre. Kongens makt ble regulert av hans rådgivere og adelen, og han trengte støtte både fra dem og folket for å få gjennomført den politikken han ville føre. Makten var samlet i det sentrale og sørlige Skottland, mens de nordligere områdene var mer løst knyttet til kongemakten. Skottland på denne tiden ble regulert både ved gammel sedvanerett og den nyere romerretten. Blandingen av sedvanerett og romerrett gjorde at man enten kunne arve kongedømmet etter regelen om primogenitur, eller bli valgt etter hvem som hadde den sterkeste rett ved arv. Dette skjedde da også i Skottland da kongetronen plutselig sto ledig.

Da man etter Alexanders død stod uten konge, valgte de ledende adelsfamiliene i Skottland å velge et råd av de fremste menn i Skottland, ”The Guardians of the realm of Scotland”. Dette rådet skulle ivareta det skotske frem til man hadde en ny konge på tronen.²⁷ Det første rådet som regjerte i Skottland i denne perioden satt mellom 1286-1291. Dette rådet besto for det meste av adelsmenn og biskoper.” The Guardians” eller rådgiverne, som jeg

²⁴ Blockmans & Hoppenbrouwers, *Introduction to Medieval Europe 300-1550*, 2007:93

²⁵ Barrell, A.D.M, *Medieval Scotland*, 2000:16

²⁶ Barrow: 27

²⁷ Barrow: 20

heretter vil benevne dem, ledet Skottland med jevne mellomrom i perioden 1286-1306, og de besto som regel av en blanding av verdslige og geistlige stormenn.²⁸

Flere menn hevdet, som sagt tidligere, sin rett til tronen.²⁹ Edvard 1. satte opp parlament for både Skottland og England i Norham i Mai 1291. John Balliol og Robert Bruce den eldre fremmet sine krav med begrunnelse i at de begge hadde rett ved arv til tronen. I tillegg hevdet Bruce at Alexander 2. hadde navngitt ham som arving i 1238 i tilfelle han selv skulle dø uten egen arving.³⁰

Edvard 1. hentet advokater og lærde innenfor lov og rett fra hele Europa. Lovgivere fra Paris og London kom for å kunne gi dom som var i tråd med de lover og regler som var anerkjent i Europa i tiden.³¹ Det første som måtte avgjøres, var om Edvard skulle ha rollen som dommer eller som megler i saken. Rollen som dommer krevde at skottene anerkjente Edvard som føydal overherre av Skottland, mens rollen som megler ikke krevde en slik anerkjennelse av Edvards rett til å bestemme over skottene.³² Samtidig utnevnte Edvard åtti dommere fra støttespillerne til familiene Bruce og Balliol, samt tjuefire av sine egne menn til å dømme i saken.³³ Slik skulle det ikke være noen tvil om at begge parter hadde like gode forutsetninger for å få en rettferdig avgjørelse under domsavsigelsen.

Etter en omstendelig prosess som tok flere måneder, ble endelig kjennelsen fra dommerne avgitt i hemmelighet til Edvard. De hadde vedtatt at familien Bruce hadde det beste kravet. Edvard tilbød da Bruce den eldre tronen – under forutsetning av at han underkastet ikke bare seg selv, men hele Skottland under Edvards overherredømme! Skottland skulle altså bli et kongedømme med den engelske kongen som føydal overherre.³⁴ Dette var et krav flere engelske konger hadde hevdet før Edvard 1. s tid, men som ikke hadde ført frem.³⁵ Engelskmennene mente kravet var berettiget og viste til en avtale som var inngått flere hundre år tilbake.³⁶ Bruce nektet å godta kravet, og Edvard 1. tilbød da tronen til John Balliol, som var støttet av comynfamilien. Etter først å ha nektet, godtok han til slutt kravet til Edvard, og ble anerkjent som skottenes nye konge. Bruce den eldre, som nektet å anerkjenne John Balliol

²⁸ Ibid:20

²⁹ Gray, Scalacronica : 11

³⁰ Barrow:31

³¹ Gray, Scalacronica :10

³² Penman, Michael, *Robert Bruce King of the Scots*, 2014:36

³³ Prestwich:366

³⁴ Bower: 179

³⁵ Watson:7-8

³⁶ Barrow, G.W.S, *Robert Bruce and the community of the realm of Scotland*, 2013:16

som herre og konge av Skottland, overga da sitt krav på tronen, og sine eiendommer i Skottland til sin sønn jarlen av Carrick og trakk seg tilbake til sine eiendommer i England.³⁷

Edvard 1. stod nå med en skotsk konge som ikke hadde vært førstevalget, men en som hadde underkastet seg hans herredømme. Edvard visste at hvis han ikke ville ha store deler av det skotske folket mot seg, måtte han velge John Balliol siden han var støttet av den mektigste familien i Skottland, comynfamilien. Edvard 1. hadde dermed ikke noe annet reelt valg enn å velge John Balliol da Bruce den eldre nektet å ta tronen under de forutsetninger som var gitt. Hadde han ikke valgt John, ville han også ha fått store deler av den skotske adelen mot seg, siden mange av disse sto på comynfamiliens side i saken om hvem som skulle arve tronen³⁸

Helt fra starten av John 1.s regjeringstid hevdet Edvard 1. sin rett til å dømme i skotske rettssaker. Dette ser vi best i 1292 da Roger Bartholomew, en skotsk bonde, førte en sak for retten i Skottland og ble dømt av den kongelige rett. Tre ganger fikk han dom avsagt mot seg. I desember 1292 henvendte han seg derfor til Edvard 1. for å få saken ført for engelsk rett, en uke etter at Balliol hadde blitt kronet. Balliol sendte da en forespørsel til Edvard og ba om at han lot skotske kriminalsaker høres og dømmes i Skottland. Edvard nektet dette, og han sa at det var hans rett som Skottlands føydalherre å dømme i alle saker som måtte komme for hans rett fra Skottland.³⁹ John hadde tross alt sverget til ham som sin og Skottlands herre. Skottene var dermed utspilt, og kongen ble heretter bedt om å møte i Parlament hos Edvard med jevne mellomrom.

Edvard prøvde å kalle skottene til krig mot Frankrike i 1296, men skottene nektet.⁴⁰ I stedet valgte de å undertegne en avtale med franskmennene i februar samme år. Dette brakte Skottland inn i en konflikt med Edvard som ikke skulle finne en løsning før Robert 1. slo Edvard 2. ved Bannockburn i 1314. De skotske uavhengighetskrigene hadde startet. Da John 1. til slutt nektet å avfinne seg med den domsutøvelsen og makten Edvard hevdet å ha over skotske affærer, og nektet å møte i parlament for Edvard, tvang Edvard 1. John Balliol til å frasi seg tittelen som Skottlands konge, og overgi Skottland til ham. Dette ble gjort i en seremoni der kong Edvard 1. tok av John 1.s hans kongelige regalier, og tvang ham til å stå med en hvit stav som et symbol på fred. Noen dager før sin abdikasjon måtte John Balliol også formelt avskrive alliansen med Filip 4. av Frankrike, etter å ha blitt presset av

³⁷ Fordun, John, *The historians of Scotland- Scotichronicon*, 1872: 307-309.

³⁸ Både kildene og sekundærlitteraturen er enige om at store deler av den skotske adelen var i favør Balliol. Brucefamilien hadde også sine støttespillere, både innenfor kirken og adelen, men hadde allikevel ikke samme støtte som Balliol/Comyn fraksjonen.

³⁹ Prestwich, Michael, *Edward I*, 1997:370

⁴⁰ Barrow, G.W.S, *Robert Bruce and the community of the realm of Scotland*, 2013:87-88

Edvard 1. til å gjøre dette. Senere i 1296 tok Edvard ham til fange og lot ham sette i fangenskap.⁴¹ John Balliol satt i fangenskap helt frem til den franske kongen Filip 4. ba Edvard 1. om å løslate ham og sende ham i fred til Frankrike der han levde sine siste år.⁴² Mens John Balliol satt i Frankrike uten mulighet til å utøve sin kongsgjerning, ble Skottland igjen styrt av en rådsforsamling. Årene mellom 1296 og 1306 bestod av flere sammenstøt mellom den engelske kongen og skotter som kjempet for frihet og for å få tilbake sin egen konge. Edvard 1. invaderte Skottland i 1296, og han vant over skottene ved Dunbar. I juli abdiserte som nevnt John Balliol fra sin kongsgjerning, og i august skrev nesten 2000 skotske frie menn under på Ragmann Roll. De sverget med dette ed til Edvard 1. I september ga Edvard ansvaret for Skottland over til John de Warenne, jarlen av Surrey.⁴³

Dette betydde igjen at skottene hadde en lovlig valgt konge, men han var ikke i Skottland, og han kunne dermed ikke utføre de plikter og det ansvar han hadde som øverste myndighet. Kongens maktgrunnlag baserte seg i stor grad på at kongen kunne dra rundt og utøve sin domsmyndighet. Han skulle kunne utstede sine lover og regler i området han til enhver tid befant seg og få folk til å sverge seg sin troskap. Når ikke kongen kunne gjøre dette, var han i realiteten strippet for makt.

Edvard 1. sendte sine menn nordover og sørget for å få innsatt dem på de skotske slottene som slottsherrer, og han fikk utnevnt disse mennene til sheriffer så fort John Balliol var ute av veien.⁴⁴ Det engelske styret var hardt, og skottene ble hardt skattet. En del av myndighetspersonene Edvard sendte nordover misbrukte også sin makt i stor grad. Dette førte til sterk misnøye både blant adelen i Skottland og blant folk flest. Det ble til slutt opprør, og William Wallace reiste seg mot den engelske overmakten. William Wallace klarte å beseire engelskmennene ved Stirling Bridge, men han ble til slutt fanget av Edvard 1. og sendt til London der han ble hengt og delt opp i mindre deler som straff.⁴⁵

Vi ser her at det var de føydale samfunnsreglene kombinert med prinsippet om primogenitur som hadde innvirkning på hvordan skottene valgte å løse dilemmaet de hadde da de plutselig stod uten konge. Primogenitur betydde her at det var den førstefødte sønn skulle arve. På denne tiden var det ikke uvanlig at en konge kunne dø uten å ha navngitt sin neste etterfølger. Man hadde hentet regelen om primogenitur fra kirkens regler og tatt den inn i

⁴¹ Beam, Amanda, *The Balliol Dynasty*:159-160

⁴² Bower bok xi - 185

⁴³ Ibid:80

⁴⁴ Watson, Fiona, *Under The Hammer*, 1998:31

⁴⁵ Bower bok xii :195

verdslig rett. Regelen om primogenitur ble opprinnelig innført for at man skulle unngå at det ble sådd tvil om hvem som var kongens rettmessige arving hvis en konge plutselig døde. Dette gjaldt først og fremst i arvekongedømmer som i Norge og England. I dette tilfellet brukte skottene denne regelen for å avgjøre hvem det var av John Balliol og Bruce den eldre som skulle ha rett til å arve tronen. Den som var født som nærmeste arving, skulle ha den beste rett. Edvard hadde valgt en konge som gikk med på å anerkjenne ham som Skottlands herre, og han hadde på denne måten festet grepet om Skottland og den skotske tronen, men ikke alle ute i Europa var enige i dette.

Årene mellom 1296-1304 ble en kamp mellom Edvard og de skottene som til enhver tid kjempet for skottenes selvstendighet fra England. Samtidig var familien Bruce både med og mot Edvard i hans kamp mot skottene og franskmennene. Familiene Bruce og Comyn fikk også sitte som rådgivere, og det samme gjorde William Wallace. I 1304 tok Robert Bruce 7.lord av Annandale og jarl av Carrick over som familiens overhode etter at hans far døde. Det kan se ut til at dette ble vendepunktet for Robert når det gjaldt hans families mangeårige jakt på tronen. Robert Bruce, som i mange år hadde hatt både en bestefar og far som hadde avgjort hvilken politikk familien skulle føre, fikk nå ansvaret selv. Robert hadde i 1302 giftet seg med Elisabeth de Burgh, datter av den irske jarlen av Ulster, Richard de Burgh.⁴⁶ Samtidig hadde han gode kontakter i Norge, der hans søster Isabel hadde blitt dronning etter å ha giftet seg med den norske kongen Eirik.⁴⁷ Familien Bruce hadde med dette større innflytelse enn noensinne over store deler av områdene rundt Nordsjøen. Familien Bruce var på vei fremover.

Som nevnt var det føydale regler, kirkens lover og regler og gammel sedvanerett som ble brukt i det skotske rettsapparatet, og i den kongelige rett, for å dømme i saker som ble brakt frem for retten i tiden etter at Alexander 3. døde. I Skottland på denne tiden var det flere lovverk som man antar virket samtidig. Man styrte både etter: føydalsamfunnets regler, ”The laws of Brets and Scots”, ”Common Law” kongens rett (sedvanerett), og kanonisk rett.⁴⁸ Det var etter kirkens regel om primogenitur at også familiene Balliol og Bruce hevdet sin rett til tronen. Det var føydale regler som trådte i kraft da Edvard 1. hevdet sin rett som herre over skottene, og når den engelske kongen fikk den skotske kongen til å love seg troskap, ikke bare

⁴⁶ Barrow: 184

⁴⁷ Barrow: 86

⁴⁸ MaQueen :2

for sin egen person men også for hele det skotske riket. Kirken prøvde også å gripe inn og bruke den samme retorikken som Edvard for å få ham til å overgi Skottland til kirken.

2.2 England: Edvard 1. som dommer

Edvard 1. av England hadde siden Alexander 3.s død hevdet sin rett til å bli anerkjent som herre over Skottland. Dette baserte han på flere krav som hadde blitt fremlagt så langt tilbake som 1000 tallet.⁴⁹ I tillegg til disse gamle kravene hadde Edvard 1. en uttalt og reell drøm om å samle Wales, England og Skottland til ett rike på samme måte som sagnkongen kong Arthur.⁵⁰ Edvard hadde en slik visjon som farget hans regjeringstid, og som i stor grad var utslagsgivende for de strategiske vurderingene han gjorde i Englands utenriks- og sikkerhetspolitikk. Det som hindret Edvard 1. i å gjennomføre planen, var i stor grad hans forhold til Frankrike, og det faktum at England i høy grad var en integrert del av den europeiske stormaktspolitikken. England var, da som nå, en del av et spill de ikke alltid hadde like stor innflytelse eller kontroll over. Dermed var det ikke mulig for Edvard 1. å fullføre en plan som forutsatte at England måtte ha vært alene på europakartet, og uten innflytelse og påvirkning fra resten av verden. Dette var bakgrunnen for det som skjedde etter at Alexander 3. døde i 1286- og som skulle være med på å legge grunnlaget for den myndighet Edvard I tilegnet seg i årene etter. Det var også dette, samt det at mange av de skotske stormennene i 1304 ved parlamentet i St. Andrews anerkjente ham som herre over Skottland. Dette var med på å gi Edvard myndighet til å dømme Robert Bruce og hans medskyldige for drapet på John Comyn og den påfølgende kroningen, som av Edvard ble ansett å være en revolusjonær handling. I Edvard Is øyne hadde skottene allerede en herre, nemlig ham selv.

2.3 Paven

Sivil rett ble effektivt og iverksatt av kongen, mens kanonisk rett ble administrert av kirken. Fremst sto paven i Roma, som var den øverste lovgivende myndighet i den romersk- katolske kirken. Paven i Roma var ansett som etterkommeren til St.Peter og hadde fått sin makt direkte fra ham.⁵¹ Pave Innocent 3. hevdet på basis av dette at paven skulle ha jurisdiksjon over alle kristne på alle områder i livet. Paven anerkjente allikevel at det var et skille mellom religiøs

⁴⁹ Watson :7

⁵⁰ Morris Marc, *A great and terrible king Edward I and the forging of Britain*: 245

⁵¹ Watts, John, *The Making of Politics*, 2014:50

og verdslig autoritet. Men det var som påstått etterkommer av St. Peter at paven kunne hevde sin rett til å krone verdslige ledere innenfor sitt område. Statsdannelsen var ennå i en tidlig fase i Skottland på 1300- tallet, på samme måte som vi kan se i resten av Europa. Juridisk baserte man seg på gamle lover, regler og sedvanerett som ble brukt i symbiose med den nyere romerretten. Denne hadde fått en oppblomstring ved europeiske læringsinstitusjoner som Oxford og Sorbonne og ble spredt utover i Europa på 1200- tallet.⁵² Pavekirken gjennomgikk mange endringer som også påvirket den politikken som ble ført i samme periode. Boniface 8. var opptatt av at de europeiske konger og fyrster ikke skulle få for mye makt, og spesielt var han bekymret for skattleggingen Filip 4. av Frankrike la på de geistlige. Boniface og Filip kjempet en innbitt kamp om hvor makten skulle ligge, hos pavestolen eller de verdslige regentene. Kampen varte helt inn på 1300- tallet.⁵³

I 1299 satte også paven, Boniface 8., spørsmålsteget ved hvordan den engelske kongen kunne hevde sitt overherredømme over Skottland, og han sendte derfor noen av sine beste lovkyndige menn nordover for å finne ut av saken. Paven var i mot den skattleggingen Edvard 1. og Filip 4. la på de geistlige og, var kanskje den paven som hadde det mest problematiske forholdet til Europas verdslige ledere. Filip 4. støttet skottene på grunn av de problemene han selv hadde hatt med Edvard 1. siden 1296. Skottene sendte en delegasjon av menn til paven for å tale skottenes sak, blant dem var Baldred Bisset, en lovkyndig munk.⁵⁴ Han la frem saken for paven, og fikk støtte for sin sak fra ham. Boniface utstedte da *Scimus fili*, en pavelig bulle som han sendte til Edvard 1. I den pavelige bullen gjorde paven det klart at Edvard 1. burde oppgi kravet om overherredømme, siden:

”...that from ancient times the realm of Scotland belonged rightfully, and is known to still belong, to the Roman church, and that (as we understand) it was not, and is not, feudally subject to your predecessors, the kings of the realm of England, nor to you;
...
”⁵⁵

Paven anså Edvard 1.s krav som urimelig og ba derfor Edvard om å overgi skottene i hans makt i stedet.⁵⁶ Skottenes søken etter ny konge var altså stormaktspolitikk i Europa. Både

⁵² Blockmans & Hoppenbrouwers, *Introduction to Medieval Europe 300-1550*, 2007:255

⁵³ Spielvogel, Jackson J, *Western Civilization, Alternate Volume: Since 1300*: 317

⁵⁴ Fordun, John, *The historians of Scotland- Scotichronicon*, 1872:325

⁵⁵ Stones, nr. 28:165

⁵⁶ Gray, Thomas, *Scalacronica, translated by Herbert Maxwell*, 1907:22

paven i Roma, den engelske og den franske kongen hadde interesse av hvem det var som skulle regjere over Skottland og handlet deretter. Den franske kongen Filip 4. hadde i mange år støttet skottene, og han hadde hatt tette bånd til Skottland. Det var også han som fikk John 1. sendt til Frankrike. Da Boniface ble tatt til fange og senere døde i 1303, tok etter hvert Clement 5. over som pave.⁵⁷ Man kan se på straffen fra paven til de som var innblandet i drapene i Greyfriars at Clement 5. tok hensyn både til sitt forhold til den franske kongen, og til forholdet mellom pavekirken og den engelske kongen. Clement 5. gikk for en straff som ikke ville støte den franske kongen, og som også ville gjøre Edvard 1. fornøyd. Dermed hadde han sikret seg, og den nye pavestolen i Avignon på best mulig vis. Straffen som ble utmålt for drapene i Greyfriars kirke, var dermed en konsekvens av storpolitikken som ble ført og ønsket paven hadde om å etablere en sterk pavestol i Avignon på dette tidspunktet.

2.4 Frankrike

Skottlands forhold til Frankrike spilte inn både på den avgjørelsen som ble tatt av paven i saken mot Robert Bruce, og når det gjaldt hvordan den engelske kongen gikk etter Skottland i jakt på makt. Skottland og Frankrike hadde i mange år vært støttespillere for hverandre, samtidig som den engelske kongen var den franske kongens vassal for territorier i Gascogne. Edvard 1. holdt Gascogne i len av den franske kongen.⁵⁸ Dette forholdet var i mange år uproblematisk, og dette viser hvordan det føydale systemet kunne fungere i middelalderens Europa. Det var først når systemet sviktet, at det ble problemer. Dette resulterte ofte i uenighet og krig. I 1294 brøt det ut krig mellom England og Frankrike, en krig som skulle vare til 1298. Årsaken til krigen var uenigheter mellom Edvard og Filip angående landområdene i Gascogne. Det var i denne forbindelse at Edvard 1. ville ha skottene til å ruste mot franskmennene til krig, og at det dermed også brøt ut krig mot England i Skottland.⁵⁹ I perioder der Edvard 1. var opptatt med å krige mot Filip 4. av Frankrike, hadde han mindre ressurser til å bruke mot skottene. Krigen mot franskmennene pågikk samtidig med at Edvard prøvde å få kontroll over skottene, Edvard var dermed presset på begge kanter, samtidig som

⁵⁷ Menache, Sophia, *Clement V*:16

⁵⁸ Barrow:81

⁵⁹ Barrow: 81- 90

pave Boniface 8. støttet skottenes sak.⁶⁰ Dette gjorde at Edvard 1. tidvis stod ganske alene på den politiske arenaen i Europa, spesielt i de siste årene av sin regjeringstid.

2.5- Greyfriars kirke i Dumfries

Dette var bakgrunnen da det den 10. februar 1306 i Dumfries i Skottland ble arrangert et møte mellom Robert Bruce, den 7.jarlen av Annandale og jarl av Carrick, og John Comyn i Greyfriars kirke i Dumfries. Etter at Robert mistet sin far i 1304, var han 3.generasjon Bruce som hevdet sin rett på tronen. John Comyn hadde arvet sin far ved samme navn, og han var også leder for Comynfamilien på dette tidspunkt. De hadde ikke vært jevnbyrdige i makt og posisjon, kanskje bortsett fra mens de var rikets rådgivere i 1301. Bakgrunnen for møtet er uklar, men det er i dag antatt at de skulle møtes for å diskutere Skottlands videre fremtid og hvem som skulle hevde sin rett til tronen av de to. Alle kildene er også klare på dette: møtet var avtalt for å avgjøre Skottlands videre fremtid.

John Comyn og Robert Bruce møttes altså ved eller i kirken. Stedet var antagelig valgt som følge av en tidligere krangel. Kirkebygget var en trygg plass hvor man ikke kunne bære våpen eller skade noen. I tillegg var kirken på dette tidspunkt møtested for en samling av flere av Edvard Is dommere. Stedet var altså ikke bare beskyttet av sin immunitet. Det var fullt av lovkyndige folk tilstede, og dermed var dette det minst egnede stedet for et planlagt drap. Innenfor kirkeveggene ble John Comyn stukket av Robert Bruce. Om han ble stukket til døde av Robert Bruce eller om han bare ble skadet, er derimot kildene ikke enige om. Dermed kan vi ikke etablere for sikkert at det var Robert som drepte Comyn. Det som er sikkert, er at Comyn døde etter skadene han fikk i kirken. Det som også synes sikkert, er at Bruce stakk ham med en kniv. Deretter segnet Comyn om. Flere av kildene hevder så at munkene som tilhørte kirken, dro Comyn bak alteret, at han pustet, og at han selv sa at han var i live.⁶¹ Lancercost forteller at Robert drepte både John og hans onkel, mens Scalacronica hevder at Robert først stakk ned Comyn før Roger Fitzpatrick tok livet av ham.⁶² Scotichronicon av Fordun er enig med Lancercost, mens diktet The Bruce sier at Robert stakk Comyn med en kniv.⁶³ Dette gjør det ekstremt vanskelig å finne ut hva som egentlig skjedde og hvordan hendelsesforløpet var denne dagen i 1306. Det er allikevel viktig å prøve å komme til kjernen

⁶⁰ Ibid:81

⁶¹ Både Barbour i The Bruce, Scotichronicon, og Thomas Gray i Scalacronica sier dette.

⁶² Lancercost :173 og Gray, Thomas, Scalacronica: 30

⁶³ Barbour, John, The Bruce: Book II, linje 2920.

i dette, siden det er avgjørende for det som skjer videre med Robert Bruce. På bakgrunn av det som står i kildene er det ikke urimelig å anta at det en av Roberts menn som drepte Comyn, men at Robert Bruce stod for det første angrepet. Dette gjør at man ikke kan si at det var Robert Bruce som drepte Comyn, men man kan si at han var med på angrepet som resulterte i Comyns død, og at Robert Bruce dermed var delaktig i hans død.

Etter at Robert hadde stukket Comyn, ble han angrepet av Comyns onkel som også var kalt Robert. Her er også kildene uenige om hva som hadde skjedd. Gray hevder at onkelen ble: "slain straightaway", men nevner ikke av hvem.⁶⁴ Barbour i *The Bruce* kan derimot fortelle at Bruce drepte onkelen, angivelig i selvforsvar da onkelen angrep etter at Robert hadde stukket ned Comyn. Robert sprang deretter ut av kirken og han dro så til Lochmaben slott, der han samlet sine følgere, og dro videre.⁶⁵ Dermed kan vi ikke si sikkert at Robert sto for drapet på noen av Comynfamiliens menn.

2.6 Konsolidering av makt

Robert Bruce dro så rundt og prøvde å sikre seg en del slott og få med seg nye støttespillere etter drapet. Den 22. februar tok han slottet Tibbers, før han tok Dalswinton og Dumfries den 3.mars. Senere dro han til Ayr og tok slottet der for å prøve å vinne tilhengere til sin sak. Dette viste seg å være vanskelig. Folket vendte seg mot ham etter at han nå hadde begått den største synd av de alle: vanhelligelse av en kirke og drap på et hellig sted.⁶⁶ Om han ikke drepte John Comyn og hans onkel, hadde i alle fall to menn mistet livet på grunn av ham. Dette visste både Robert Bruce og resten av den skotske befolkningen at man ikke kunne slippe ustraffet fra. Robert skyndte seg nå til Scone slott, der han den 25.mars 1306 lot seg krone etter gamle skotske skikker.⁶⁷ Dermed ble han i teorien øverste lovgivende myndighet i Skottland. For å kunne utøve denne myndigheten i praksis måtte han nå prøve å etablere seg, og få fotfeste på et sted, slik at han kunne samle sine støttespillere, etablere et hoff, og utøve sin myndighet.

Etter møtet i Greyfriars kirke og den påfølgende kroningen dro så Robert rundt i Skottland, for å prøve å skaffe seg en maktbase.⁶⁸ Dette klarte han ikke. Han mistet gradvis

⁶⁴ Gray, Thomas: 30

⁶⁵ Barbour, John, *The Bruce, Book II linje 72*.

⁶⁶ Cumming:180

⁶⁷Barrow: 197

⁶⁸ Ibid:197-212

flere og flere menn, og selv om han var blitt kronet til konge var det vanskelig for ham å utøve den makt han skulle ha når han ikke klarte å reetablere den støtten han hadde før mordet på Comyn.⁶⁹ Pavens ekskommunisering av ham ble offentliggjort i mai 1306 - to måneder etter kroningen. Robert Bruces kone Elisabeth, datter Marjorie, søster Mary, søster Christian, broren Niall, Isabel av Buchan og flere av Roberts menn ble så dømt for å ha støttet Bruce under kroningen og for å ha vært med på drapet på John Comyn.

Det kan se ut som om folk virkelig unngikk den nye skotske kongen. De visste at hvis de ble tatt i å samarbeide med ham, risikerte de også å miste alt de eide og hadde, og at de kunne bli jaget på flukt. Det var en stor pris å betale. Robert møtte engelskmennene ved Methven utenfor Perth rundt den 18.juni. Der holdt han på å bli tatt, men slapp unna. Deretter dro han til Drumalban, fjellområdene som skiller Perthshire fra Argyll. Han mistet flere og flere menn til engelskmennene, og ved Dal-Righ møtte han John Macdougall, og tapte mot ham. Det var slutten på hans militære følge.⁷⁰ Ved slutten av 1306 hadde Robert 1. så få menn og så lite støtte i befolkningen på grunn av at han hadde tatt tronen og blitt ekskommunisert for drapene på John og Robert Comyn at det eneste han kunne gjøre var å forlate Skottland.

Vi vet ikke sikkert hvor han dro, men de fleste historikere mener han dro til øya Rathlin.⁷¹ Han var borte i nesten fire måneder før han kom tilbake våren 1307. Da hadde han klart å samle så mye støtte og mange menn at han kunne begynne på en ny rundtur i Skottland der han tok slott fra de engelske høvedsmennene til Edvard 1. Han tok også en del fra Comynfamilien og fra andre motstandere i Skottland. Han klarte etter hvert å få tilbake Carrick - som han var jarl over før han ble konge, og han klarte å få etablert seg et hjem og en base for videre ekspansjon. I 1307 døde også Edvard 1. ved Burgh-on-Sands på vei inn i Skottland for å prøve å stoppe Robert og hevde sin makt nok en gang.⁷² Edvard 2. tok umiddelbart over som engelsk konge. Selv om man nå hadde en ny engelsk konge, som hadde andre ambisjoner enn sin far, ble det ikke slutt på krigen mellom England og Skottland. Det hele kulminerte først i 1314 ved slaget i Bannockburn der Robert vant over Edvard 2., og sendte ham tilbake til England med uforrettet sak. Edvard 2. kom ikke tilbake, men Robert innledet nå tokt inn i England i stedet. Først i 1328 ble Skottland atter anerkjent av den engelske tronen som selvstendig kongedømme, og i 1329 anerkjenner paven Skottland som

⁶⁹ Ibid :197-212

⁷⁰ Barrow: 199-212. Her får man detaljene rundt flukten i sommermånedene 1306.

⁷¹ John Barbour's dikt *The Bruce* angir Rathlin som fluktsted for Robert. Noen hevder også at han dro til sin søster i Norge, men dette finnes det ikke noe bevis for.

⁷² Gray, Thomas, *Scalacronica, translated by Herbert Maxwell*, 1907:35

fullverdig medlem av den romerske kirke ved å gi skottene rettighetene til å bruke den hellige olje i kroningsseremonien.⁷³ Frankrike på sin side anerkjente Robert 1. som konge av Skottland allerede i 1309, men inngikk ikke en formell avtale om allianse igjen før i 1326.⁷⁴ Robert Bruce døde i 1329, som konge av et Skottland som igjen var anerkjent både av kirken og av resten av Europa som et selvstendig kongedømme.

2.7 Kollaps

Det var denne uklare maktfordelingen som gjorde det mulig for andre enn kongens rettmessige valgte arving å gripe makten. Dette kan vi se eksempel på både i Norge med kong Sverre og i Skottland med Bruce. Da Skottland sto uten konge, var ikke statsapparatet fullt nok utviklet til å kunne stå på egne ben.

Rådgiverne som ble utnevnt etter Alexanders 3.s død, sørget for å holde apparatet i gang, men man ser at de etter hvert ikke klarte å stå imot presset fra den engelske kongemakten, som på dette tidspunktet både hadde en sterk konge og et velfungerende forvaltningsorgan. Edvard 1. var en riksstyrer som var godt skolert på juss, og som visste hvordan han skulle bruke loven til sin fordel. Det var også forskjell på den formelle juridiske retten og den maktpolitiske utøvelsen han sto for. Da som nå kunne man overse det skrevne ord og handle ut fra egne interesser, noe vi også fikk et eksempel på da Edvard dømte biskopen av Glasgow og St. Andrews for å ha støttet Bruce.

I kapitlene som følger skal jeg ta nærmere for meg hvilke lover og dømmende myndighet som hadde innvirkning på den straffen Robert Bruce og hans støttespillere fikk for mordene i Greyfriars kirke og den påfølgende kroningen, og hvordan dette påvirket perioden fra drapene frem til han går i skjul høsten 1306. Jeg vil derfor i de neste kapitlene ta for meg: Edvard 1. som dommer, konge, og føydalherre og kirken som lovgivende og dømmende myndighet i saken. På denne måten håper jeg å vise at straffen som ble idømt Bruce etter hendelsene våren 1306 kan brukes som et eksempel på hvor komplekst det skotske samfunnet var på tidlig 1300-tall, hvordan formell juridisk rett kunne avvike fra maktpolitisk rett og hvordan individuelle avgjørelser kan være med på å forme et rikes skjebne. Jeg vil også diskutere hvordan ulike lovverk og rettsinstanser ble trukket inn i middelalderens maktspill og konflikter. Samtidig får vi svaret på hvordan Bruce og hans følge ble straffet, og hvordan

⁷³ Lynch, Michael, *Scotland a New History*, 2011:126.

⁷⁴ Barrow:319

dette påvirket muligheten Robert Bruce hadde til å etablere sin kongemakt sommeren og høsten 1306.

Kapittel 3- Edvard 1. og hans dom.

I dette kapittelet skal vi se på hvem Edvard 1. dømte og straffet for drapene i Greyfriars og den påfølgende kroningen, på hvilket grunnlag straffene ble utmålt, og hvordan sjansen Robert Bruce hadde til å etablere sin kongemakt ble endret på grunn av dette i perioden fra februar til september 1306. Deretter skal jeg drøfte hvorfor dette ble gjort på denne måten, sett i lys av den maktpolitiske situasjonen på denne tiden. For å få til dette vil jeg først ta for meg hvem som ble straffet, og hvilken lover som ble brukt. Til slutt drøfter jeg hvordan Edvard kunne avsi sin dom.

3.1 Domsmyndighet i det sekulære

I middelalderens Europa var det kongen som stod som den øverste dømmende myndighet i verdslige rettssaker. Han hadde fått sin makt som konge fra Gud gjennom kroningen, og han hadde tre funksjoner: han skulle gi lover, han skulle dømme, og han skulle benåde de som ble dømt.⁷⁵ Kongen skulle ikke bare være en person, men også en politisk figur, og disse skulle være fullt integrert i hverandre.⁷⁶ Denne makten hadde Edvard oppnådd for England og Wales, som deres konge og fyrste. Med de titlene kunne han være lovgiver, dommer og benåder.⁷⁷ Det var også dette han prøvde å oppnå i Skottland, for å fullføre sin drøm om et samlet britisk rike etter modell av Kong Arthurs.

Kongen var ikke dommer alene. Som regel hadde han med seg noen av sine fremste menn som *judiciars* eller dommere når de dømte i en sak. I Skottland kan man se at disse dommerne ble hentet fra de ledende familiene i landet fra tidlig på 1300- tallet.⁷⁸ Edvard I hadde et lignende system i England, men mer profesjonalisert. Her var dommerne mer profesjonelle enn i Skottland, men systemet var allikevel basert på den samme ordningen.⁷⁹ Sakene ble ofte lagt frem for dommere i *Curia regis*- kongens hoff, dette begrepet møter vi i kildene, og selv om det var kongen som var øverste domsmyndighet, var det ikke alltid han var tilstede under høringene. Retten ble satt i kongens navn for å understreke hvem det var som var øverste domsmyndighet. Dette skjedde både i England og Skottland på 12 og 1300-

⁷⁵ Bower: 50

⁷⁶ Kantorowitz :9

⁷⁷ Bower :50

⁷⁸ Macqueen: 62

⁷⁹ Macqueen: xviii

tallet.⁸⁰ I tillegg avholdt Edvard parlament rundt om i landet der hvor han dro, og hvor han hadde lovkyndige utplassert for å dømme i de saker som måtte oppstå.

Parlamentet i Westminster var på denne tiden det sentrale stedet for Edvard 1.s regjering og domsutøvelse. Edvard sørget gjennom sin regjeringstid for å avholde parlament jevnlig. Dette ga ham mulighet til å hente inn skatter fra folket for å dekke opp for krigene mot Skottland og Frankrike, og han utarbeidet samtidig et nytt lovverk som befestet monarkiets posisjon i England. Han lot menn fra bondestanden møte i parlamentet, og ikke bare gi tilsagn til det som ble avgjort. Det kunne også stille som representanter for sine landsbyer, eller det området de kom fra. Han hadde et godt utviklet system med dommere og sheriffer plassert utover det ganske land, som hadde ansvar for at kongens rett skulle skjefyllest. De skulle høre saker og vurdere hvilken som skulle legges frem for kongens rett. Noen av de mindre sakene kunne avgjøres på lokalt plan.

Engelske og skotske lover var ikke like, så når Edvard 1. flyttet sin administrasjon og sine lover over til Skottland, og prøvde å få kontroll på Skottland på denne måten vekket det motstand. Spesielt var motstanden stor hvis de som ble innsatt som sheriff eller dommer, var av engelsk opprinnelse.⁸¹ Sheriffene ble oftest innsatt på slott som hadde store inntekter fra landområdene rundt, noe som gjorde at mange skotske stormenn mistet sitt inntektsgrunnlag når de ble byttet ut med de engelske sheriffene. Edvard sendte også en egen kansler til Skottland for å distribuere kongelige dokumenter og brev, samt å ta imot korrespondanse fra undersåttene inn til kongen.⁸² I 1305 ble det nedfelt i et manuskript skrevet i Parlamentet ved Westminster hvordan Skottland skulle styres.⁸³ Her kan man se at Edvard 1. i stor grad fordelte ansvaret for styret av Skottland over på engelske adelsmenn. Han sa også videre at den gamle loven "Of Brets and Scots" skulle tilsidesettes, og at man skulle gjennomgå lovene som hadde vært i bruk etter David I.

Edvard sendte igjen inn sine menn i Skottland og tok over de posisjonene i statsapparatet som var nødvendig for å få til et fungerende samfunn. Etter en stund var det allikevel flere i det skotske samfunnet som ville ha tilbake sin egen konge, sitt eget statsapparat, og ha den rikspolitiske kontrollen i Skottland. De engelske ble sett på som fremmede. De prøvde å innføre sine egne skikker, lover og regler, og de tok ikke hensyn til

⁸⁰ Macqueen: 49

⁸¹ Watson: 31

⁸² Watson: 46- Edvard I gjennomførte dette i 1296, samme år som Balliol ble tvunget til å frasi seg tronen. Dette legger grunnlaget for det opprøret som kommer i 1297 når Wallace reiser deler av Skottland i protest.

⁸³ Stones 33:121

hvordan det skotske samfunnet ble drevet. Dessuten drev de en unødvendig hard politikk ovenfor skottene. Dette var nok i stor grad et utslag av Edvard Is forhold til Frankrike, som var turbulent. Edvard I prøvde stadig å invadere Frankrike, og å demme opp for den makten han mente den franske kongen prøvde å få på det europeiske kontinentet. Dette tømte det engelske skattkammeret i såpass stor grad at han måtte finne nye veier å få inn mer penger på. Resultatet ble en økende innkreving av skatter og avgifter i befolkningen. Denne skattleggingen gikk ut over ikke bare skottene, men også engelskmennene selv, og den ble dårlig mottatt, særlig i Skottland. Skottland hadde lenge hatt den franske kongen som en alliert mot engelskmennene, og de likte ikke å måtte bidra på denne måten mot en av sine allierte. Familiene Bruce og Comyn er allikevel trofaste mot Edvard og det løftet de har gitt ham.

3.2 Straffeutmåling

Edvard 1. var da også snar til å få tak i flere av de mennene som hadde vært med Robert Bruce i Greyfriars kirke. Han dømte dem og sørget for at straffen ble utmålt. Samtidig la Robert på flukt. Han visste at Edvard hadde lojale menn rundt omkring i hele Skottland, og det ble viktig for ham å prøve å få tak i et slott eller flere hvor han kunne befeste sin posisjon. Dette var vanskelig. Comynfamilien hadde sine menn etter ham, og Edwards menn var på utkikk etter ham i perioden rett etter drapet. Edvard hadde også kalt ut comynfamiliens menn i jakten på Bruce⁸⁴ Det eneste som kunne redde Robert Bruce fra Edvard 1.s straff, var en skotsk konge, en skotsk konge som ikke eksisterte, men som i kraft av sin rolle som konge ville ha dømmende myndighet og en egen maktposisjon i kraft av nettopp å være skotsk konge. Uansett om kroningen ved Scone 25. mars 1306 var planlagt på forhånd eller ikke, virker det som det eneste alternativet Robert Bruce, jarl av Carrick og Annandale hadde var å bli denne skotske kongen, og dermed selv få den øverste domsmyndighet i Skottland. Dette var den eneste sjansen han hadde til å ikke bli dømt av Edvard 1., og til å kunne unngå comynfamiliens krav om hevn. Ved at han tok tronen fikk også Robert 1. en bedre maktposisjon til stå mot Edvard 1. og sine skotske motstandere.

Den engelske kongen reagerte altså ikke raskt nok, eller hadde ikke menn som lyktes i å fange Robert disse ukene mellom 10. februar og 25. Mars 1306. Det er diskutert hvorvidt dette var på grunn av sjokket Edvard måtte ha følt over å ha blitt forrådt av en av sine mest lojale og trofaste menn, eller om det simpelthen var fordi det tok tid å få menn fra England til

⁸⁴ Barrow: 198

Skottland som kunne jakte på Bruce. Jeg vil hevde at ingen av delene er riktig. Det var ingen grunn til at Edvard ikke skulle klare å fange Robert etter hendelsen i Dumfries. Han fikk ganske raskt nyheten levert fra Skottland, og han hadde mange menn utstasjonert rundt omkring i hele Skottland på denne tiden. Det skulle dermed ikke være nødvendig å sende menn fra London til Skottland for å ta Bruce. Dette ser vi også på hvor enkelt Edvard klarte å fange alle de andre som han mente var involvert i mordene på Comynfamiliens menn. Bruce var muligens et militært geni, som visste hvordan han skulle posisjonere seg på en slagmark og hva han måtte gjøre for å komme seg unna hvis han lå under. Han hadde også god kjennskap til den skotske naturen, og han var klar over hvordan han kunne bruke terreng, vær og føreforhold til sin fordel. Allikevel kan vi se at han tapte og vant flere slag opp gjennom årene på samme måte som de andre militære lederne på denne tiden, deriblant Edvard 1. selv. Det er derimot ingen tvil om at Edvard så på det som sin oppgave å utmåle straff for hendelsene som hadde foregått på vårparten i 1306. Edvard var heller ikke særlig mild i sin straff mot familien Bruce. Dette viser at det vennskapsbåndet som angivelig skulle ha holdt ham fra å få folk av gårde fort nok til å ta Bruce, ikke stakk særlig dypt.

3.3 Trukket, hengt og halshugd

Det som skjedde utover sommeren, var at Edvard blant annet fikk tak i kvinnene fra Bruce familien. Robert hadde sendt kona Elisabeth, datteren Marjorie, Isabel av Buchan og resten av kvinnene fra slottet Kildrummy før det falt, men de kom ikke lengre en St.Dutach før de ble innhentet av jarlen av Ross.⁸⁵ Jarlen av Ross var Edvard Is mann, og han sørget for å få sendt kvinnene til London der de ble dømt foran kongens rett. Dronningen, Elisabeth Bruce ble sendt i arrest ved Burstwick, Marjorie Bruce, Roberts datter fra første ekteskap, ble sendt til fostring i fangenskap i Yorkshire etter at dommen mot henne ble omgjort.⁸⁶ Edvard hadde først bestemt at hun skulle henge i et bur utenfor Tower of London hvor folk kunne se henne.⁸⁷ Marjorie, som antagelig var rundt tolv på dette tidspunkt, slapp dette da Edvard endret mening. Mary Bruce, Roberts søster, ble dømt til å henge i et bur utenfor Roxburgh slott. Der hang hun i flere år før hun ble satt i arrest. Hun ble senere løslatt etter slaget ved Bannockburn. Den samme straffen fikk Isabel Buchan, som ble hengt i bur utenfor Berwick

⁸⁵ Penman: 103

⁸⁶ Barrow:210

⁸⁷ Prestwich:508

slott.⁸⁸ Isabels bur skal ha hatt form som en krone for å illustrere at hun hadde vært delaktig i kroningen av Bruce,⁸⁹ Christian Bruce, Roberts andre søster, som var gift med Christopher Seaton, ble sendt i kloster ved Sixhills i Lincolnshire.⁹⁰ Straffen dronningen fikk var mildere enn den Mary og Isabel mottok, og man tilskriver dette til det faktum at hun offentlig hadde spottet Robert under kroningen på Scone, for å ha: ”lekt konge og dronning som barn”⁹¹, samtidig som hun var datter av jarlen av Ulster som hadde tette bånd til Edvard 1.⁹²

Det er interessant å se at Lancercost ikke nevner kvinnenens straff, mens krøniken, tar for seg ganske detaljert hva som skjedde med Roberts bror og hans menn. Scalacronica av Grey er heller ikke detaljert hva angår kvinnenens straff, men han nevner i alle fall at Isabel ble hengt i et bur der hun skulle henge slik at alle kunne se på henne.⁹³ Fordun nevner at dronningen ble tatt til fange ved St.Dutach, mens de andre damene ble tatt med til Kildrummy, og der senere tatt med Niall, Roberts bror. Her nevnes heller ikke hvilken straff damene fikk. Barbour sier at damene ble fanget og:” And put the ladyis in prisoune, Sum in-till castell, sum in doungeoun.”⁹⁴*The Bruce* er den eneste kilden jeg har som plasserte noen av damene i fangehull, men dette kan være fordi ”dungeon” skulle rime med ”presoune”. Dermed kan vi se at Barbour noen ganger var mer opptatt av å få til en bra strofe enn å basere seg på fakta. Allikevel kan vi se at Barbour også plasserer noen av kvinnene:” in-till” slott, noe som kan ha vært en referanse til burene til Isabel og Mary.

Man kan se at Edvard 1.s straff over kvinnene som var med Robert Bruce, ikke var nådig, og den skulle vare til lenge etter Edwards død i 1307. Mary og Isabel ble ikke løslatt før etter Bannockburn i 1314. Da ble de løslatt i bytte mot engelske krigsfanger. Damene i Roberts familie ble straffet for å ha vært med under kroningen av Bruce, og dette ble ansett som en handling som trosset Edvard og hans herredømme over Skottland. Isabel av Buchan hadde kommet til Scone et par dager etter at Robert ble innsatt som konge, og seremonien ble derfor gjentatt for at Isabel som representant for jarlen av Fife, skulle få plassert kronen på hodet til Robert. Dette var jarlen av Fifes embete, og en handling familien hadde stått for i mange hundre år på grunn av sin posisjon i Skottland som etterkommere av en av de gamle

⁸⁸ Barrow: 210

⁸⁹ Prestwich:508

⁹⁰ Barrow:210

⁹¹ Barrow:209

⁹² Prestwich:509

⁹³ Grey, Scalacronica:31

⁹⁴ Barbour, John, edited by Walter W.Skeat, *The Bruce*, 1884: Side 83 Book IV linje 55

mormoerfamiliene, en av de gamle kongelige familiene fra keltisk tid.⁹⁵ Siden jarlen av Fife på dette tidspunktet var på den engelske kongens side, og den neste jarlen var for ung, tok Isabel på seg oppgaven. Hun stod dermed både i opposisjon både til sin egen familie og den engelske kongen på dette tidspunkt.

I tillegg til at kvinnene ble tatt, klarte Edvard 1. å få tak i én av Roberts brødre, Niall. Ifølge Gray ble Niall trukket og hengt ved dom ved Berwick, sammen med mange andre på samme tid.⁹⁶ Lancercost plasserer hendelsen til Newcastle, men sier også at han ble hengt.⁹⁷ I tillegg ble flere av Roberts nærmeste menn fanget og straffet utover sommeren og høsten 1306. Blant disse var Christopher Seaton, Seatons brødre Humphrey og John, Simon Fraser og Jarlen av Atholl. Disse ble alle fanget, dømt og hengt. Christopher Seaton og hans brødre ble trukket, hengt og halshugd i Dumfries der drapene på comynmennene ble begått. Lancercost sier at de ble:” dratt etter hestene og etterpå hengt”.⁹⁸ Stedet der de ble hengt ligger på en liten høyde, så de var godt synlige for folk, og de kunne bli vist frem til skrekk og advarsel.

Simon Fraser og Jarlen av Atholl ble sendt til London for avstraffelse. Jarlen av Atholl fikk en særdeles streng straff siden han var kong Edwards svoger.⁹⁹ Edvard ville først at han skulle trekkes gjennom Londons gater, men dette gikk han bort fra. Derimot beordret han at jarlen skulle henges høyere enn noen andre før han ble halshugd og brent. Jarlen ble med dette den første jarlen som ble henrettet i England på 230 år.¹⁰⁰ Simon Fraser fikk en lignende skjebne. Han ble brent etter at han hadde blitt hengt, og Edvard nøyde seg ikke med det. Han brente galgen i tillegg til Frasers kropp. Frasers hode ble så hengt ved siden av William Wallace sitt hode på London Bridge. Prestwich tilskriver dette det faktum at Edvard var spesielt sint på Fraser siden han hadde vært en ridder ved hans hoff.¹⁰¹

3.4 Biskopenes straff i verdslig rett

Biskopene Robert Wishart og William Lamberton slapp lettere unna, og dette kom av at det egentlig ikke var Edvard sin rett å dømme de geistlige. Det var det bare kirken som kunne

⁹⁵ Barrow:5

⁹⁶ Scalacronica:32

⁹⁷ Lancercost:180

⁹⁸ Lancercost:178

⁹⁹ Lancercost s.178

¹⁰⁰ Barrow:209

¹⁰¹ Prestwich: 508

gjøre.¹⁰² Det stoppet allikevel ikke kongen fra å sette biskopene i arrest. Biskopene ble dermed straffet av verdslig rett, men uten at Edvard 1. hadde hjemmel for dette. Med denne handlingen overkjørte Edvard kirkens bestemmelser som sa at kun geistlige kunne dømme andre geistlige. Biskopene ble satt under avhør av Edvard, der de ble spurt ut om forholdet sitt til Robert 1. og hvorvidt de hadde vært med på å planlegge hans overtakelse av den skotske tronen. De ble løslatt først etter at Robert 1. hadde vunnet over Edvard 2. i slaget ved Bannockburn i 1314. Det var tydelig at Edvard 1. ikke tok hensyn til lovverket i de tilfellene der det ikke passet ham å gjøre det.

3.5 Lovverket

Man har ikke noen komplett oversikt over det skotske lovverket på denne tiden, men det er gjort mye forskning på skotske lover i middelalderen, og man har klart å lage seg en slags grov oversikt over hvilken lover og regler det var som eksisterte i det skotske samfunnet i 1306.¹⁰³

Man skilte mellom drap skjedd overlagt, altså et drap som var planlagt, og drap skjedd ut av sinne, som ikke var planlagt, men som skyldtes gjerningsmannens temperament. Hvis det var overlagt drap, skulle man avsi og utøve dom umiddelbart. Var det drap som hadde oppstått i en opphetet krangel, skulle man stilles for retten og ha rett på forsvar.¹⁰⁴ Siden man skilte mellom overlagt drap og drap begått i affekt, argumenteres det i dag for hvorfor man nå antar at drapet på John Comyn ikke skjedde med overlegg, men var et drap utført i affekt.¹⁰⁵ Ikke alle ser det på denne måten. Noen mener fremdeles at drapet var planlagt og overlagt, noe som ville ha utløst en annen type straffereaksjon enn det som faktisk ble gitt fra Edvard I.¹⁰⁶ Men det er tydelig ut fra de straffene familien Bruce og deres følgere mottok fra Edvard at Edvard mente at straffeovertrødelserne var av en alvorlig art. Det vi imidlertid må huske på,

¹⁰² Lancercost s.178 fotnote 1.

¹⁰³ Jeg har her brukt boken *Kings, Lords and Men in Scotland and Britain 1300-1625*, samt boken *Perspectives on the Older Scottish Tongue*, samt *Regesta Regum Scottorum* for å prøve å få en viss oversikt over hvilken lover og regler det var som var i effekt på dette tidspunktet. Jeg har også vært i kontakt med The Stairs Society i Skottland og bedt om hjelp, det var de som anbefalte meg å lese *Perspectives on The Older Scottish tongue* for å få et best mulig innblikk i datidens lover og regler, siden det ikke finnes noe lovverk bevart skriftlig fra denne perioden. Kay & Mackay, *Perspectives on the Older Scottish Tongue*, Boardman & Goodare, *Kings, Lords and Men in Scotland and Britain 1300-162*, Stones E.L.G, *Anglo-Scottish Relations 1174-1328 some selected Documents*.

¹⁰⁴ Boardman & Goodare: 215

¹⁰⁵ Kay & Mackay, *Perspectives on the Older Scottish Tongue*:135

¹⁰⁶ George Cumming hevder i sin artikkel *The murder of John Comyn III* i boken *The Real Patriots of Early Scottish Independence* at drapet på John Comyn var overlagt: 179-208.

er at Edvard dømte etter sine engelske lover og regler. Han brukte ikke de skotske lovene. Det engelske lovsystemet var mer utviklet enn det skotske, men saksgangen ser ut til å ha vært noenlunde lik. Kongen satt uansett med rett til å dømme i kriminalsaker, og drap mellom to adelsfamilier ville høre inn under kongens rett.

Den engelske sedvaneretten skilte mellom høyförræderi og förræderi. Høyförræderi var förræderi mot kongen, förræderi var av litt mindre alvorlig grad, men fremdeles en kriminell handling. Etter dette kom uaktsomt drap.¹⁰⁷ Disse handlingene ble straffet på forskjellig vis. Høyförræderi ble straffet med trekking, henging og halshugging, mens förræderi ble straffet med trekking og henging.¹⁰⁸ Ser vi på disse lovene, kan det virke som om Edvard 1. dømte mennene og kvinnene for høyförræderi mot kongen. Drapene på John og Robert Comyn, som var hans edsvorne menn, kunne tas som en direkte förnærmelse mot både Comynfamilien og Edvard som deres föydalherre. Samtidig ble kroningen ansett som høyförræderi mot Edvard, som i 1304 hadde blitt anerkjent som skottenes herre. Ved en slik dom ville alle eiendommene som den avdøde eide, gå til kongen. De som bare ble hengt og trukket var dømt for förræderi, og i dette tilfellet ville herren til den avdøde ta over eiendommene. Dette var straffer som var typiske for England, men ikke for Skottland.

Kvinnenes straff, sett i lys av dommene mot mennene, blir da kanskje ikke så harde som Barrow anfører allikevel. Hvis straffen kvinnene mottok var for høyförræderi eller förræderi mot kongen, ville dommen ha medfört at de for høyförræderi skulle ha blitt trukket og brent. For förræderi skulle damene ha blitt brent uten å bli trukket først¹⁰⁹. Dermed ser vi at damene heller fikk en lettere straff enn det man kunne forvente ut fra de straffene som ble gitt til mennene. Det er mulig dette skyldes damenes posisjon i samfunnet og den nytte Edvard I mente han hadde av å holde de i live. Loven for kvinner gjaldt vanligvis for kvinner av lavere sosial rang. Kvinner av adelig familie fikk utmålt mildere straffer. Vanligvis ble de sendt i arrest i et kloster, eller til soning hos noen tilknyttet den forulempede. Dette kan vi også se at Edvard gjorde i dette tilfellet. Det var ikke sosialt akseptert av en konge å straffe kvinner av nobel herkomst på samme måte som en simpel bondekone.¹¹⁰ Biskopenes straff

¹⁰⁸ Hale, Emlyn & Wilson, *Historia Placitorum Coronæ: The History of the Pleas of the Crown, Volum: 378-382*

¹⁰⁹ Hale, Emlyn & Wilson, *Historia Placitorum Coronæ: The History of the Pleas of the Crown, Volum: 378-382*

¹¹⁰ Seabourne, Gwen, *Imprisoning Medieval Women: The Non-Judicial Confinement and Abduction of Women in England, c.1170-1509*, 2013: 84-85.

var ikke underlagt Edwards jurisdiksjon, men vi ser også at ved å sette de i arrest, så ignorerer Edvard dette.

3.6 Comynfamiliens rett på hevn

Familien Comyn mistet sine ledende menn i Greyfriars kirke i februar 1306. John var familiens leder, og hans onkel Robert var hans nærmeste rådgiver. De ble drept, den ene med overlegg og den andre i påstått selvforsvar. Dette hadde stor påvirkning på hvordan straffen for drapene kunne utmåles. Det drapet som ble begått med vilje kunne straffes, men det drapet som var gjort i selvforsvar gikk man ustraffet fra.¹¹¹ I Skottland i 1306 var det fortsatt vanlig at feider mellom familier skulle kunne hevnes, og man hadde rett på økonomisk kompensasjon fra de som hadde begått udåden, eller man kunne ta livet av noen i familien til den som hadde utøvd udåden.¹¹² For å unngå at familier og menn skulle gå inn i drapsraid i slike tilfeller ble det etter hvert vanlig at kongen skulle dømme i slike saker, noe som også var tilfelle i Skottland fra Vilhelm 1.s tid. Loven sa da at:” mord, overlagt overfall, voldtekt, brann og plyndring” skulle dømmes i kongens rett. Det samme ser man under Alexander 2..¹¹³

Familien Comyn hadde mistet to av sine menn, og de hadde dermed rett på oppreisning. Familien Bruce ville da kunne betale for seg, eller så ville familien Comyn ha rett til å ta livet av noen i familien Bruce. Dette var det opp til kongen å avgjøre. Siden skottene nå ikke hadde en regjerende monark på sin trone, og Edvard 1. var begge familienes føydalherre, ville det være han som skulle utøve denne domsmyndigheten. Man har ikke noen skrevne kilder som sier at Edvard 1. formelt inntok denne rollen. Allikevel er det tydelig når man ser på alle kildene at han påtok seg dette ansvaret. Aymer de Valence, som Edvard sendte til Skottland for å ta Robert, var ikke bare i slekt med Edvard, han var også John Comyns svoger. Dette kan tyde på at Edvard var fullt klar over den rett familien hadde på hevn etter gammel skotsk lovgiving.¹¹⁴ Det var neppe tilfeldig at Aymer fikk rollen som kongens løytnant i Skottland i april 1306, med beskjed om:” to burn and slay and raise dragon”. Dette skulle ifølge Barrow bety at man ikke trengte å ta hensyn til de lover og regler

¹¹¹ Boardman & Goodare :212

¹¹² Ibid: 211 – fra det jeg kan forstå av fotnote 120 så var det vanlig å betale sin skyld helt frem til 1700, og ikke formelt avskaffet som regel før i 1996 i Skottland.

¹¹³ Ibid:213.

¹¹⁴ Boardman & Goodare: se hele kapittel 9 for en diskusjon rundt hvordan feider ble brukt som straffemetode i Skottland i middelalderen.

som gjaldt krigføring.¹¹⁵ Dermed er det også tydelig at Edvard anså drapene på Robert og John Comyn som en krigersk handling.

Ved at Edvard 1. tok på seg straffeutmålingen over familien Bruce, kan vi si at familien til John og Robert Comyn fikk den oppreisningen de hadde krav på ifølge lovverket. Hadde ikke Edvard inntatt denne rollen, hadde familien til John Comyn kunnet ta saken i egne hender. Men ved at Robert Bruces bror mistet livet og hans kvinner ble dømt, kan det virke som om rettferdighet skjedde fyllest og i henhold til de regler som var satt for blodhevn og feider. I Skottland var en feide en uoverensstemmelse der det enten var drap på begge sider, drap kun på en side av konflikten eller ikke drap på noen av sidene. Dermed kunne også krangler der man var uenige i noe falle under begrepet feide. Havnet man i en feide med en annen familie, skulle man gjennom kongens rett betale en kompensasjon for udåden som var gjort. Gjorde man dette, fikk man tilgivelse for den synd som var begått, og dette gjaldt også drap.¹¹⁶ I 1318 prøvde Robert å forby feider, og både David 2. og Robert 2. forsterket disse lovene gjennom sine lovverk.¹¹⁷ Dette hadde imidlertid ingen effekt.

Som vi kan se ble Robert Bruce ble straffet hardt, hans bror Niall døde på grunn av hendelsene i Greyfriars og den påfølgende kroningen, og hans kvinner ble straffet på en måte som samtiden sjelden hadde sett maken til. Mentalt må dette ha satt sitt preg på Bruce, og selv om han var en kriger kunne han nok ikke ha forutsett den voldsomme straffereaksjonen som ble iverksatt av Edvard. Comynfamilien hadde mistet to av sine, men Bruce mistet en bror og flere menn. I tillegg ble hele den kvinnelige delen av familien underlagt strenge straffer.

Det vi kan se av straffeutmålingen til Edvard, er at han gikk etter Bruce og hans følge med full styrke på våren og sommeren 1306. Dette gjorde at Bruce ikke klarte å få fotfeste i Skottland, selv om han klarte å beseire slottene i Dumfries, Dalswinton, Tibbers og Ayr. Derfra dro han til Glasgow, hvor han møtte med biskop Wishart og deretter til Scone.¹¹⁸ Selv om han klarte å beseire slottene, og få til møtet med Wishart, sørget etterhvert Edwards jakt på ham at han ikke fikk ro til å slå seg ned og skaffe seg det maktgrunnlaget han trengte for å etablere en solid kongemakt. På denne måten var straffeutmålingen og straffeforfølgelsen fra Edvard I en viktig årsak til at Robert Bruce ikke klarte å etablere seg som konge over skottene i 1306. Vi ser også at Edvard straffet de som støttet Bruce hardt. Dette kan ha vært for å statuere et eksempel, og det kan også ha vært et resultat av at Edvard hadde blitt syk og ville

¹¹⁵ Barrow:198

¹¹⁶ Boardman & Goddare:193

¹¹⁷ Boardman & Goodare: 215

¹¹⁸ Barrow:193.

markere sin styrke som konge på tross av sin åpenbart svekkede kroppslige tilstand. Edvard valgte den høyeste straffeutmålingen som kunne gis i følge sedvaneretten, nemlig høyforræderi. Han ville på denne måten demonstrere at hans politiske makt var like stor som den hadde vært tidligere i hans regjeringstid. Han markerte også på denne måten at han så på seg selv som Skottlands overherre, med rett til å dømme skottene for høyforræderi mot kongen. Dermed kan man si at det var dette, og lite støtte blant skottene, sammen med kirkens straffeutmåling og dom som gjorde at Robert Bruce sommeren 1306 ble drevet på flukt, og til slutt gikk i skjul høsten 1306. Han trengte tid og rom til å få samlet nok tilhengere til sin sak, noe han ikke fikk disse månedene i 1306. Vi skal i neste kapittel se på hvordan kirken dømte, hvem de dømte, hvorfor de dømte som de gjorde, og på hvilken måte dette gjorde det mulig for Robert 1. å etablere seg som skotsk konge i perioden fra drapene i Greyfriars kirke i februar og frem til han gikk i skjul september/oktober 1306.

Kapittel 4 – Kirken

Siden drapene i Greyfriars fant sted på hellig grunn, var det også i kirkens rett å dømme i saken.¹¹⁹ Den biskopen som var overhode for Greyfriars kirke, var biskopen av Glasgow siden kirken lå i området som var underlagt dette bispedømmet. Biskopen av Glasgow var på dette tidspunkt Robert Wishart. Så da Robert Bruce noen dager etter hendelsene dro til Glasgow, oppsøkte han biskopen. Biskopen ga ham der full syndsforlatelse, og det antas at de to nå planla kroningen den 25.mars.¹²⁰ Biskopen av St. Andrews, biskop William Lamberton deltok på kroningen av Bruce, selv om han noen dager i forveien befant seg i Berwick i et rådsmøte som Edvard I hadde sammenkalt til i 1305. Lamberton reiste antagelig til Scone etter å ha fått bud, enten fra Robert Bruce eller noen andre om hendelsene i Greyfriars.¹²¹ Det var fire biskoper til stede ved kroningen, noe som kan tyde på at Bruce hadde ganske stor støtte fra den skotske kirken på dette tidspunkt. Dette kan antagelig skyldes at Robert Wishart og William Lamberton, som var de to fremste biskopene i Skottland på denne tiden, ga Robert sin tilslutning. Den neste i kirkens hierarki som hadde rett til å dømme i saken er paven i Roma, som på denne tid er Clemens 5. Vi skal i dette kapittelet se på hvordan biskopen av Glasgow straffet Bruce for hendelsene og hvordan paven i Roma gjorde det. Vi skal se på hvem de straffet, hvilken straff som ble utmålt og hvorfor det ble slik. Til slutt skal vi drøfte hvilken konsekvens dette hadde for kongsgjeringen til Robert I.

4.1 - Den skotske kirkens særstilling

Den skotske kirken hadde i 1306 oppnådd en særstilling i det europeiske kirkesamfunnet. De skotske biskopene hadde i utgangspunktet ligget under erkebiskopen av York, og det hadde vært en lang kamp siden 1100-tallet for å få et eget erkebispesete i Skottland. Dette nådde sitt klimaks i 1175 da pave Alexander 3. utnevnte Jocelin til biskop for Glasgow med et privilegium som sa at paven skulle beskytte bispedømmet fra inngripen fra andre kirkelige instanser. Glasgow skulle kun svare for paven i Roma, og være: “vår spesielle datter uten noen mellommann”.¹²² I 1189 fikk den skotske kirken gjennom pave Celestine 3. utvidet denne retten gjennom *Cum Universi*, som sa at dette ikke bare skulle gjelde biskopsetet i Glasgow, men hele den skotske kirke.¹²³ Denne særstillingen gjorde at den skotske kirke

¹¹⁹ Lancercost: 178

¹²⁰ Stones, Anglo-Scottish Relations nr. 34:133

¹²¹ Barrow:194

¹²² Oram, Domination and Lordship Scotland 1070-1230 :343

¹²³ Ibid: 344.

skulle svare kun til paven i Roma og ikke erkebiskopen i York. Så da Robert Bruce ble dømt av biskop Wishart, biskop i Glasgow, og kronet av biskop Lamberton av St.Andrews, så var det kun paven som kunne gå inn og reversere de avgjørelser som var tatt og dømme for de forbrytelser som var gjort innenfor kirken. Som vi skal se senere, svarte paven til kong Edvard gjennom å sende svar til erkebiskopen av York og biskopen av Carlisle. Han sendte det ikke til noen av de skotske biskopene, men fikk de engelske geistlige til å forkynne den dommen han hadde gitt Robert Bruce og hans menn. Dette viser at selv om den skotske kirke skulle være uavhengig av den engelske, så hadde paven og den engelske kirke allikevel interesse av å involvere seg i det som skjedde i Skottland. Pavekirken ville ha tilgang på inntektene fra den skotske kirke, og en bedre mulighet til å involvere seg direkte i den skotske kirkens anliggender.

4.2– Biskopene

Biskop Wishart var altså den nærmeste domsmyndighet i Skottland når det gjaldt den kirkelige retten. Kildene sier at Robert Bruce dro til Glasgow hvor han hadde møte med biskop Wishart bare noen dager etter drapene på Robert og John Comyn.¹²⁴ Krønikene er også enige om at Robert Bruce fikk tilgivelse for sine synder av biskopen på dette møtet.¹²⁵ Dette har både Penman og Barrow tilskrevet en avtale de mener Bruce hadde inngått med Wishart om å ta tronen når han hadde mulighet til dette.¹²⁶ Som indisium for dette bruker man det at Wishart satt med noen av kronregaliene og den kongelige standard, og han sto klar med dette da Robert skulle krones ved Scone den 25. Mars.¹²⁷ Ifølge Barrow hadde biskopen av Glasgow i avtalen fra Birgham i 1290 fått det nedfelt at relikvier og gjenstander som hadde med den kongelige verdighet og som skulle brukes i forbindelse med kongelige seremonier, skulle oppbevares trygt og at de skulle være beseglet av de ledende menn i samfunnet.¹²⁸ Dermed kan vi se at biskop Wishart ikke hadde gjemt unna disse etter kroningen av Balliol i 1292, men at han var ute før dette for å sikre den kongelige standard og de regalier og relikvier som var nødvendig for å kunne krone en ny skotsk konge. Vanligvis ville man også ha en *ordines*, en kroningsbok, som ga instruksjon om hvordan en kroning skulle foregå. Dette var for at man skulle kunne videreføre de tradisjonene som eksisterte, og for å være parat i tilfelle en

¹²⁴ Stones, Anglo-Scottish Relations nr.34:131

¹²⁵ Stones, Anglo-Scottish Relations nr.34:133

¹²⁶ Penman: 89

¹²⁷ Barrow:196

¹²⁸ Barrow:193

konge skulle dø brått, som i tilfelle med Alexander 3. i 1286. Denne kroningsboken ville ha vært tilgjengelig for de fremste biskopene av Skottland i påvente av neste kroning.¹²⁹ Dermed kan man ikke si at biskop Wishart hadde gjemt unna banneret og de andre relikviene ”for precisely this purpose and moment” som Barrow sier. Den kongelige standard og kronregaliene var simpelthen bare sikret for det skotske samfunnet og tatt vare på av biskopen til det skulle komme en ny konge, uansett hvem dette var, eller når han skulle komme.¹³⁰ Vi kan også se at Edvard I oppbevarte sine kronregalier på samme måte på samme tid. Da han tok en del av de skotske kronregaliene i 1296, oppbevarte han disse i Westminster Abbey der de skulle være trygge.¹³¹

Biskopen ga altså Bruce full syndsforlatelse for drapene i Greyfriars kirke. Hva innebar dette? Biskopen kunne bare gi syndsforlatelse til en angrende synder, og hvis Robert viste nok anger, kunne biskopen gi tilgivelse for synden.¹³² Dette ville igjen innebære at Robert Bruce ikke var skyldig i noe straffbart, og dermed kunne han ikke straffes for det han hadde gjort. Han var rensset og klar for å ta tronen. Dette kan Wishart ha gjort både fordi han visste at Robert Bruce skulle ta tronen, og fordi han støttet ham i saken. Det trengte ikke å bety at biskop Wishart hadde en avtale inngått med Bruce fra før. Biskopen var en mann som var godt bevandret innenfor den skotske politikken. Han hadde vært med i mange år i Skottlands styre og stell, og han kjente godt til den kampen som hadde pågått. Han ble gjort til biskop av Glasgow i 1273, og var en av de som hadde vært lengst involvert i den skotske politikken på dette tidspunkt, og det er rimelig å anta at biskopen skjønnte at når både Balliol, Wallace og familien Comyn var utspilt, så var det bare én mann igjen i Skottland å satse på, nemlig Robert Bruce.¹³³ Kildene sier ingenting om hvorvidt biskop Wishart tilga de mennene som var med Bruce i Greyfriars kirke denne dagen, så jeg kan ikke si noe om hvorvidt Christopher Seaton, brødrene Humphrey og John, og brødrene til Robert og resten av hans menn fikk syndsforlatelse for hendelsene i Greyfriars kirke på samme tid. Men man kan ikke utelukke at det skjedde.

¹²⁹Jackson, Richard, *Vive le roi: A history of the French coronation from Charles V to Charles X*, 1984: 24-34.

¹³⁰ Barrow:193

¹³¹ Thomas, Andrea, *Coronation Ritual and Regalia*: 47.

¹³² Catholic Encyclopedia - søkeord Absolution

¹³³ Barrow:106

4.3 Kroningen

Kroningen av Robert Bruce, 7. lord av Annandale og jarl av Carrick 25.mars 1306 kunne sees som en avtale mellom ham og biskopene av Glasgow og St. Andrews. Kroningsseremonien var tuftet på gamle tradisjoner, og den var en seremoni og et ritual som skulle gjøre tronkreveren om fra en verdslig person til Guds stedfortreder på jorden.¹³⁴ Basert på det vi vet om eden kongene i middelalderen avla på kroningsdagen, er det på denne dagen Robert inngår en avtale med biskopene, de skotske folk og adelen om å opprettholde landets lover, sørge for fred og å dømme i alle saker rettferdig og uten å favorisere noen.¹³⁵

Selv om drapene i Greyfriars kom brått på, ser det ut til at man valgte dato for kroningen med omhu. 25.mars 1306 var tiårsdagen for starten på krigen mellom engelskmennene og skottene.¹³⁶ Det var også på dagen ti år etter at Robert og hans far hadde overgitt seg til Edvard ved Wark.¹³⁷ Selv om kroningen kan virke planlagt av Bruce på grunn av dette, var det nok viktigere at dagen var palmesøndag, en av de viktigste dagene i kirkeåret. Dette er dagen som markerer Jesu ankomst til Jerusalem, og som ofte ble brukt til kroningsdag på grunn av den symbolikken denne dagen innehadde. Jesus var kongen som inntok sitt kongedømme Jerusalem på palmesøndag¹³⁸ Ved å bruke denne dagen som kroningsdag skulle Bruce innta samme rolle som Jesus, en symbolikk som den skotske befolkningen ville kjenne igjen og forstå godt.¹³⁹ Det var også den kirkelige helligdagen som var nærmest i tid til hendelsene i Dumfries, og dermed var det ikke rart at man valgte å legge kroningen av Bruce til denne dagen, sett både fra et kirkelig og et verdslig standpunkt.

Kroningen av Bruce var nødvendig for at mannen Bruce skulle overleve. Hvis Bruce ikke hadde latt seg krone til skottenes konge, hadde han ikke blitt beskyttet av den makt og de privilegier en konge hadde i middelalderen. Det var altså den magiske overgangen fra adelsmann og tronkrever til guds stedfortreder på jord, som delvis beskyttet ham fra de konsekvensene han kunne ha blitt stilt overfor som adelsmann av Skottland etter drapene i Greyfriars. Uten den skotske kirkes hjelp ville han ikke ha fått det Kantorowicz kaller: ”kongens to kropper”, den kroppslige, som er mannen Robert Bruce, og den politiske og

¹³⁴ Thomas:45

¹³⁵ Bak, Janos, *Coronations: Medieval and Early Modern Monarchic Ritual*, 1990:235.

¹³⁶ Barrow:196

¹³⁷ Penman:97

¹³⁸ Fassler, Margot, *Adventus at Chartres: ritual models for major procession*, Howe, Nicholas (ed.), *Ceremonial culture in pre-modern Europe*, 2007:28-35

¹³⁹ Dean, Lucinda, *Projecting Dynastic Majesty* :38

mytiske kongekroppen som gir evig liv til kongen og hans gjerninger.¹⁴⁰ Adelsmannen Robert ble gjennom denne seremonien opphøyd, og han gikk over til å bli Robert 1. av Skottland. Som konge ble han også en person paven av Roma, Filip 4. Og Edvard 1. måtte ta hensyn til i det politiske maktspelet i Europa.

4.4- Paven

Paven i Roma fikk da også nyheten fra Skottland tilsendt ganske raskt. Vi vet han fikk informasjon fra Edward 1. om hva som hadde skjedd i Dumfries en gang i april eller mai. Pavens domsmyndighet i saken var ubestridelig i utgangspunktet. Men hva ville skje når biskopen av Glasgow allerede hadde frikjent Bruce for all skyld? Vi har ikke noen kilder som forteller oss om prestene og fransiskanermunkene som var til stede i kirken denne dagen hadde sendt rapport til paven, så vi har ikke noen andre utsagn enn brevet fra Edward 1. til paven. Dette gjør at vi kan anta at paven fikk en fremstilling fra en som ikke var spesielt objektiv i saken. Edvard 1. hadde selv en agenda med å få Robert dømt.

Paven reagerte raskt. Han sendte ut en ekskommunisering på Robert Bruce og hans følgere¹⁴¹ som ble offentliggjort rundt omkring i hele Skottland, samt i England i månedsskiftet mai/ juni 1306. Denne ekskommuniseringen gjorde at Robert Bruce og hans menn ble ansett som fredløse. Folket i Skottland og nærliggende områder kunne ikke ta kontakt med Bruce, hjelpe ham, gi ham ly, mat eller penger, for da ville de selv bli ekskommunisert. Pavens ekskommunisering var kirkens strengeste straff, og den rammet Robert Bruce hardt. På grunnlag av dette kan man anta at det var denne ekskommuniseringen som til slutt tvang Robert Bruce til å gå i skjul høsten 1306. Dette vises blant annet i perioden etter kroningen fra mai til september da Robert Bruce mistet flere og flere av sine tilhengere og til slutt stod ribbet tilbake. Hadde ikke ekskommuniseringen vært utstedt, hadde det skotske folket stått mye friere til å støtte Bruce, men på grunn av denne trakk de seg unna i frykt for at de selv skulle bli ekskommunisert. Kirkens makt var sterk, og folk levde etter de lover og regler kirken satte. Det er ikke tvil om at Robert Bruce hadde mer støtte i februar enn han hadde etter at ekskommuniseringen ble offentliggjort. Man kjenner til at minst 135 menn sto sammen med Bruce våren 1306.¹⁴² På høsten hadde dette tallet falt kraftig, slik at han etter salgene ved Methven og Dal- Righ stod uten mange følgere:

¹⁴⁰ Kantorowicz, *The Kings Two Bodies*:7-23,

¹⁴¹ Young & Cumming: 240 note 16.

¹⁴² Barrow:199-212.

” But, soon after this, it came to pass that the aforesaid king was cut off from his men, and underwent endless woes, and was tossed in dangers untold, being attended at times by three followers, at times by two; and more often he was left alone, utterly without help ”¹⁴³

Selv om man kan anta at Fordun her kanskje overdriver, levner det liten tvil om at Robert I på dette tidspunktet stod ganske alene igjen. Samtidig kan vi se at Robert her gikk inn i en periode der han i stor grad gjemte seg i det skotske landskapet: Mens han i perioden mellom drapene og kroningen ved Scone hadde dratt fra slott til slott og erobret disse, var det nå tydelig at denne muligheten hadde forsvunnet. Bruce og hans følge gjemte seg nå i huler og slo leir i skogbryn.¹⁴⁴

Det at paven tydde til denne type straff var ikke uventet. Et drap foran høyalteret i en kirke måtte straffes, og kirken hadde regler for hvordan dette skulle gjøres. Den kanoniske rett sa at brudd på kirkens fred skulle straffes med ekskommunisering, kirkens høyeste straff. Ekskommunisering skulle virke forebyggende, og meningen var at man skulle få den som hadde begått en synd til å angre og korrigere den oppførselen som hadde ført til at man var blitt ekskommunisert. Det spesielle med ekskommunikasjon som straff var at man ble strippet for alle de rettighetene man hadde som kristen person. På denne måten ble man satt utenfor verden sånn som man kjente den. Straffen kunne oppheves så fort synderen hadde gjort tilstrekkelige betsøvelser til at kirken var fornøyd. Det er også viktig å merke seg at man ikke sluttet å være kristen fordi om han ble ekskommunisert, man var fremdeles kristen, men hadde ikke rett til å motta sakramentene eller være delaktig i det religiøse livet.¹⁴⁵

Man delte ekskommuniseringen inn i flere klassifiseringer: ekskommunisering *a jure*, ved lov, eller ekskommunisering *ab homine*, ved dom. Man kunne bli ekskommunisert av paven alene, av et kirkelig råd eller av biskoper og prester. Sogneprester kunne ikke ekskommunisere.¹⁴⁶ På bakgrunn av de hendelsene som hadde funnet sted, falt dommen under paven, og han dømte ved lov. Dette kunne han gjøre siden det å entre kirken med våpen falt under den kategorien av straffbare hendelser som skulle håndteres av paven alene. Det var ekskommunisering *latæ sentenitæ*, en ekskommunisering som ble utstedt på bakgrunn av at det å gå inn i kirken med våpen i seg selv var straffbart, siden immuniteten til kirkebygget da ble brutt. I tillegg kom straffen for drapene på John og Robert Comyn. Drap i kirken ble også

¹⁴³ Fordun, *Scotichronicon*:335

¹⁴⁴ Barrow:207-208.

¹⁴⁵ <http://www.newadvent.org/cathen/> - søkeord [excommunication](#)

¹⁴⁶ <http://www.newadvent.org/cathen/> - søkeord [excommunication](#)

sett på som ett brudd på kirkens immunitet, så drapene falt under samme kategorisering som det å bryte kirkens immunitet. Dermed var det kun paven som kunne straffe og gi tilgivelse for det som hadde hendt.

4.5- Pavens brev

Paven sendte ut ett brev i anledning Robert Bruce og drapene på familien Comyns menn. Det ble sendt ut etter at pave Clement 5. hadde fått rapport fra Edvard 1. om hendelsene i Greyfriars kirke. Han sendte da svar til erkebiskopen av York og biskopen av Carlisle den 18. mai der han ekskommuniserte Bruce, og hans følgere for å ha vanhelliget kirken og for å ha begått drap innenfor kirkens vegger. Videre ba paven om at denne straffen skulle annonseres over hele England, Irland, Skottland og Wales og andre steder som man fant det nyttig å informere om dette. Paven ba også om at alle skulle unngå disse personene helt frem til de hadde fått tilgivelse for sine synder, og at de som ikke fulgte denne befalingen på samme måte skulle erklæres ekskommunisert. Alle landområdene som tilhørte jarlen og hans menn, skulle videre plasseres under kirkens ansvar helt frem til syndsforlatelse var gitt.¹⁴⁷

Det er viktig å legge merke til at paven ikke plasserte skyld for mordet på Bruce alene. Tvert i mot, ordla han seg ganske vagt. Han skrev: ”Robert, jarl av Carrick, med noen få av sine følgere...” og han skrev videre: ”siden derfor hvis tingene som er nevnt tidligere hviler på sannhet...” – paven viste her at han åpnet opp for at de premissene som var kommet han for øre kanskje ikke stemte helt, ved å bruke ordet ”hvis”. Ved å gjøre dette, og heller ikke nevne drapsofrene ved navn eller hvem som drepte de eksplisitt ved navn, ser det ut som at paven hadde så lite håndfaste bevis, at han ikke kunne navngi Robert Bruce som drapsmann alene. Hvis han hadde hatt solide bevis, hadde han skrevet: ”Jeg dømmer Robert Bruce til ekskommunisering...” i stedet bruker han vag terminologi, som verken sier at Robert var drapsmannen eller hvem han skulle ha drept.

Paven kunne ekskommunisere Robert Bruce ene og alene på det grunnlag at han hadde brutt kirkens lov angående det å bære våpen i kirken og på den måten forstyrret kirkens hellige fred. Det var også dette han skrev i starten på sitt brev: ”violated with temerity the immunity of the said church by committing within it sacrilege by homicide against the indults and permissions...” paven startet altså med å si at Bruce hadde brutt kirkens immunitet, før han fortsatte med å si at følget hadde begått drap innenfor det området og på personer som

¹⁴⁷ Young & Cumming: 240 note 16.

skulle dekkes av kirkens immunitet.¹⁴⁸

Paven navnga som vi kan se heller ikke noen av de som var med Bruce denne februar dagen. Derfor kan det virke som om han enten ikke hadde bevis nok, eller at han anerkjente at den rapporten han hadde fått fra Edvard kunne være feilaktig. Derfor lot han det i siste instans være opp til erkebiskopen av York og biskopen av Carlisle å avgjøre om de mente at denne straffen kunne settes ut i livet. Dette sørget de og Edvard for å gjøre. Hvorfor sendte paven dette svaret til England og ikke ut til biskopene i Skottland? Ved å gjøre dette lot paven det være opp til engelskmennene å straffe Robert og hans følgere. Det at paven valgte å ikke sende denne beskjeden til de øverste lederne i den skotske kirken kan være med på å vise hvilken støtte Robert Bruce hadde i den skotske kirken på dette tidspunkt.

Historikeren C.A Cumming sier at man kan bruke pavebrevet til å vise at Bruce var skyldig i drap. I beste fall kan man vise at paven var usikker på hva som hadde skjedd, og at han overlot det til sine medarbeidere i England å avgjøre dette. Pavens brev er derfor ikke et sikkert bevis for at Bruce drepte Comyn. Ikke ble de drepte nevnt med navn, og ikke ble Robert Bruce utpekt som drapsmann alene. Pavens brev var et svar til en konge som hadde som interesse at Bruce ble dømt, et svar der paven sørget for at han fikk blidgjort denne kongen, samtidig som han tjente på det selv ved at han kunne inndra alle landområdene som Bruce og hans følgere eide inn under kirkens eiendommer. Paven hadde på dette tidspunkt ingenting å tjene på å støtte Bruce, som man ennå ikke visste hvor ville ende med sitt forsøk på å ta den skotske kronen. Man må altså ikke glemme at et pavebrev heller ikke kan regnes som en objektiv kilde i historisk sammenheng.

Robert 1. sendte i 1310 et brev til paven der han ba om tilgivelse for det som skjedde i Dumfries. Dette brevet var et svar på det som paven sendte i 1306, og brevet brukte de samme vendingene." A petition sent to us states that he, once persuaded by the devil, with several accomplices, killed John and Robert Comyn, knights and others joined against him, in the church..." Her ser vi at Robert ba om nåde for:" lay killing in accordance with the church's accustomed form..." Dette er altså en bønn fra Robert Bruce om at han og hans følgere skulle benådes for drapene på John og Robert Comyn samt for andre riddere og menn som sto mot ham. Dette brevet henviste altså til at Robert og John Comyn ble drept sammen med andre. Robert passet for øvrig på å bruke samme ordstilling som paven, og sa at: "han, overbevist av

¹⁴⁸ Young and Cummings: 240- fotnote 16. Regelen om immunitet i kirken fantes også i Norge i samtiden, og gjelder fremdeles. Den generelle meningen i pavens brev var at Bruce hadde brutt kirkens immunitet, og den immuniteten de som oppholdt seg der hadde i kraft av de privilegier kirken hadde fått.

djevelen, sammen med flere medhjelpere, drepte John og Robert Comyn” – Robert tok heller ikke på seg all skyld her, men han navnga i alle fall de som var blitt drept. På dette tidspunkt var det jo heller ikke noen tvil om dette. Spørsmålet blir da om han her innrømte skyld selv, eller om han bare innrømte at han eller noen av hans menn sto for drapene for å få tilgivelse av paven?

Dette brevet kan være bevis for at Bruce drepte Comyn, men det kan også være et brev som var stilet til paven for å lette en dom som Bruce ble idømt på feil grunnlag i 1306. Hvis man var dømt på feil grunnlag, ville det ha vært en lang og tidkrevende affære å få omgjort denne dommen ved å ta det gjennom rettssystemet. Det letteste ville nok være å bare be om tilgivelse for det alle antok at man hadde gjort og forhåpentligvis bli ferdig med det. Som en konge som prøvde å etablere sin myndighet, hadde Robert mye å tape ved å ha denne dommen hengende over seg og alt å vinne ved å få den fjernet. Det ville fristille alle hans følgere, for da kunne de støtte ham uten å være redde for å bli straffet for dette av kirken. Så lenge dommen ble stående kunne de i teorien ikke gjøre det.

4.6- To avgjørelser, ett resultat

Hvordan var det mulig at to av kirkens menn kunne dømme så forskjellig i samme sak? Jo, som vi har sett, så sto den skotske kirken i en særstilling i forholdet til kirken i Roma. Den skotske kirken ble ansett som en datterkirke til pavekirken, og dette betydde at kirken i Skottland bare skulle svare til paven alene og ikke til en erkebiskop på et annet sted, som Nidaros eller York. Dette ga biskopene i Skottland et friere handlingsrom enn det som var vanlig. De var mer selvstyrt enn biskopene i bispedømmene i Carlisle og Hólar, som svarte til erkebiskopene i henholdsvis York og Nidaros. Samtidig var biskopene Wishart og Lamberton dyktige politikere som hadde vært med i styret av Skottland i mange år, og som visste hvordan de skulle spille sine kort riktig. De så en mulighet og grep den med begge hender. Begge biskopene visste at man ikke kunne sette Robert Bruce på den skotske kongetronen uten å ha gitt ham syndsforlatelse for det som hadde skjedd i Greyfriars kirke. Dermed var det bare en ting å gjøre: man måtte tilgi Bruce, hvis man skulle ha håp om å få slutt på den uroen og maktkampen som hadde pågått om Skottlands trone siden 1286. Både biskop Wishart og Lamberton var med på kroningen av Bruce og ble som vi har sett straffet for dette også av Edvard 1.

Det synes klart at biskop Wishart og biskop Lamberton benyttet seg av en mulighet til å sikre den skotske kirken. Om de ble tvunget av omstendighetene, eller om de gjorde en kalkulert overveielse vet man ikke, men det er tydelig at de forholdt seg til de personene de mente kunne sikre kirkens makt og prøvde å dra nytte av dette for å sikre kirkens posisjon og sin egen. Biskopene innrømte også i avhør utført for den engelske kongen at de hadde vært med på å planlegge og gjennomføre kroningen.¹⁴⁹ Dette kan man ikke sette sin lit til. Edvard I ville henge dem, men de ble spart takket være sin geistlige rang. Trusselen om hending må ha skapt et press som kan ha bidratt til å få en tilståelse i avhør. Derfor var denne tilståelsen verdiløs som bevis for at biskopene hadde planlagt Robert Bruces kupp. Man kan heller ikke si at det faktum at biskopene både ga Bruce syndsforlatelse og holdt høymesse under kroningen 25- 27. mars var et bevis på at drapene i Greyfriars kirke og kroningen var planlagt. Det kunne like gjerne ha vært et resultat av en situasjon som oppsto plutselig.¹⁵⁰ Man kan ikke ha forutsett dette flere år i forveien, men man kunne derimot ha planlagt en kroning i tilfelle Robert Bruce, John Comyn eller Edvard Balliol eller noen andre skulle ha blitt anerkjent på lovlig vis som skottenes konge og anerkjent av Edvard 1. og resten av Europa. Uansett hvem som hadde blitt valgt til skotsk konge, ville biskopene ha sørget for at privilegiene til den skotske kirken, og kirkens stilling i det skotske samfunnet skulle ha vært sikret.

Pavens ekskommunikasjon var nok den straffen som hadde størst innvirkning på perioden etter drapene i Greyfriars og kroningen på Scone. Det er hans dom som svekket Robert 1.s mulighet til å utøve sin kongsgjerning på sommeren og høsten 1306, men det var på grunn av at han hadde tatt kongetronen at Robert 1. kunne stå mot Edvard 1. og bli anerkjent som skotsk konge. Det var denne dommen som i effekt gjorde ham fredløs, og som gjorde det vanskeligst både for de geistlige, adelige og vanlige folk å støtte opp om den nye kongen. Gjorde de dette, ville det kunne få fatale konsekvenser for dem selv. Ekskommunikasjon var ikke en uvanlig straffemåte fra paven på dette tidspunktet. Flere konger, blant dem kong Sverre i Norge og James 2. av Aragon, ble ekskommunisert i hundreårene før og etter Bruce. Både kong Sverre og James 2. av Aragon måtte ty til hjelp fra grupperinger som stod utenfor samfunnet for å klare å hevde sin makt. Dette kan antyde at ekskommuniseringen gjorde det vanskelig å få støtte blant sine egne. Man kan se at paven brukte ekskommunisering som et pressmiddel i politiske situasjoner, eller for å tjene på det selv, noe han også gjorde i Robert Bruce sitt tilfelle. Han fikk på denne måten vist støtte til

¹⁴⁹ Stones, E.L.G *Anglo-Scottish Relations* nr. 34:133

¹⁵⁰ Kay & Mackay, *Perspectives on the Older Scottish Tongue*: 136.

Edvard 1., samtidig som kirken fikk inntektene fra landområdene til Robert Bruce og hans menn. Pavekirken fikk også markert seg mot den franske kongen i spørsmålet om hvem som skulle ha rett til å skattlegge de geistlige. Det skulle ta mange år før pavekirken anerkjente Robert Bruce som konge over Skottland, og ekskommuniseringen ble på tross av løfter fra Johannes 22. aldri løftet.¹⁵¹

¹⁵¹ <http://www.catholicherald.co.uk/commentandblogs/2010/08/13/benedict-xvi-should-address-the-papacys-treatment-of-robert-the-bruce/>

Kapittel 5- Avslutning

5.1 – Konklusjon

Denne oppgaven har hatt til formål å tette et hull i forskningen som omhandler Robert Bruce og mordet på John Comyn. Det er mange som har skrevet om denne hendelsen, men få, om noen, har sett på hvordan Robert Bruce ble straffet for drapene i Greyfriars kirke den 10. februar 1306 og satt dette i sammenheng med perioden fra drapene og frem til han gikk i skjul høsten 1306. Tidligere forskning har hatt en tendens til å overse denne perioden helt, eller bare sagt: ”Han la på flukt” og: ”han var fredløs”. Jeg har med denne oppgaven sett på hvordan Edvard I og kirken straffet Robert og hans familie og hans menn. For å få til dette har jeg måttet gå inn på hvorfor Edvard I. og kirken kunne straffe som de gjorde og hvem de straffet, jeg har også måttet ta stilling til om drapet var planlagt eller ikke, og om det var Robert Bruce eller noen av hans menn som drepte John Comyn og hans onkel Robert. Samtidig har det vært viktig å sette det i kontekst med det som skjer ellers ute i Europa, i forholdet til pave stolen og dens politikk, den franske kongens utenrikspolitikk og forholdet til England.

Basert på kildene mener jeg at drapene på Comynfamiliens menn ikke var planlagt og at det heller ikke finnes nok bevis til at vi kan si at det faktisk var Robert Bruce som drepte John Comyn. Han stakk ham med kniv, det vet vi, men etter dette er kildene så uenige og sprikende i sine beskrivelser at det ikke an ut fra disse å si om det faktisk var Robert Bruce, eller om det var en av hans menn som sto for John Comyns død.

Robert Bruce hadde også alt å tape på at John Comyn ble drept i kirken i Dumfries: Han visste som god katolikk at et drap i en kirke ville gi en straff som var mye strengere enn om han hadde drept ham i Greyfriars Vennel, gaten rett utenfor kirken, eller andre steder som ikke tilhørte kirken. Hadde han drept Comyn på et annet sted, hadde ikke kirken hatt rett til å dømme ham, og han ville ikke ha blitt ekskommunisert av paven. Dermed ville han heller ikke ha blitt lyst fredløs, og han ville fått støtte av en større del av befolkningen. Robert Bruce var en lovkyndig mann, og som alle andre oppdratt i god katolsk tro, hadde han innehatt posisjoner i det skotske samfunnet som tilsa at han burde vite hva som kom etter hendelsene i Dumfries. Hvis han skulle drepe noen med overlegg, var en kirke den siste plassen han ville ha valgt.

Som dreven politiker visste Robert Bruce også at det eneste han kunne gjøre etter dette var å ta tronen som skottenes konge, som adelsmannen Robert Bruce ville han kunne få en

mye strengere straff av Edvard 1. enn den han kunne gi ham som konge. Som konge var det han som hadde lov til å dømme, utøve og gi benådning i strafferettsaker i Skottland. Robert Bruce hadde kanskje avlagt en troskapsed til Edvard som adelsmann, men som konge hadde han ikke gjort det, verken for seg selv eller Skottland. På denne måten fikk Edvard 1. bare rett til å ta familien Bruce og Bruces menn, men han kunne i teorien ikke røre Robert som konge av Skottland direkte. Dette kan være en av grunnene til at Edvard 1. straffet de som hadde vært med på kroningen spesielt hardt. Det var det eneste han kunne gjøre siden han ikke lenger kunne legge sin hånd på Robert selv. Man kan samtidig se at tiden fra februar til tidlig april var en offensiv periode hvor Robert prøvde å etablere makt, mens perioden fra Edvard fikk sendt Aymer de Valence til Skottland og frem til Robert gikk i skjul var preget av at han var på flukt fra Edvard og den straff han ville utmåle.

Pavens straff ble utstedt, så langt vi vet, på rapporter fra Edvard 1. Han hadde egen interesse av at Robert Bruce ikke skulle anerkjennes som skottenes konge, og straffen fra paven må sees i lys av dette. Vi må også ta hensyn til at det kan være kilder som vi ikke vet om, og som kanskje er tapt. Det er blant annet rimelig å anta at de som hadde daglig tilhold i Greyfriars kirke, munkene og prestene som hadde sitt daglige virke der, også har sendt rapport til paven om hendelsene. Dette vet vi per i dag ikke noe om. Paven hadde også egen interesse av å dømme i saken: Han brukte saken i sin stormaktspolitikk for å prøve å etablere sin makt både over den skotske kirke, og over den engelske kongemakt, og for å markere et standpunkt ovenfor den franske kongen. Hans ekskommunisering av Robert og hans medsammensvorne tyder også på at paven ikke visste helt sikkert om det var Bruce eller noen av de andre som faktisk hadde drept Comyn. Måten han skriver på i pavebrevet tyder på dette. En situasjon som var uoversiktlig for de som var der da det hendte, må ha vært enda mer uoversiktlig for en som satt flere mil unna og som vi må anta fikk flere motstridende rapporter om hva som hadde skjedd i kirken.

Jeg ville med denne undersøkelsen vise at man må forklare perioden ut fra den straffen Robert Bruce fikk. Både den sekulære og religiøse straffeutmålingen gjorde at han måtte legge på flukt, og det var altså essensielt for hvordan perioden mellom 10. februar til september/oktober 1306 forløp. Vi har sett at både Edvard I og kirken hadde rett til å straffe ham for drapene i Greyfriars kirke, og at Comynfamilien fikk sin rett til hevn oppfylt gjennom Edvard Is straffeutmåling.

Resultatet av dette ble at Robert Bruce ikke klarte å befeste sin kongsgjerning etter kroningen på Scone i mars 1306. Straffeutmålingene gjorde at han ble en fredløs mann. Han

mistet nesten alle sine tilhengere, og fikk ikke muligheten til å inntre i sin kongsgjerning på den måten han nok gjerne skulle ha gjort. Dette skjedde på tross av at han i perioden klarte å ta over flere slott, og landsbyer, noe som vanligvis ville ha betydd at han kunne ha skaffet seg en base som han kunne ha brukt til å befeste sin posisjon som skottenes konge med.

Konklusjonen vi må dra fra dette er at straffeutmålingene som ble gjort spilte en avgjørende rolle for perioden, og at denne straffeutmålingen var én av mange årsaker til at Robert Bruce måtte bruke flere år etter sin kroning til å befeste sin posisjon som skottenes konge. Dette speiler også de mange fasettene som det skotske samfunnet besto av i perioden de skotske uavhengighetskrigene varte, og at man ikke kan generalisere perioden ved å bruke generelle terminologier som: ” Han la på flukt” eller ” han var en stor kriger, derfor ” – ja han la på flukt, men hvorfor? Jo, fordi dommene mot ham gjorde det umulig å ikke gjøre det. Og ja, han var en stor kriger, men det var Edvard og hans menn også. Fordelen Robert hadde var at han hadde bedre kjennskap til den skotske naturen og kunne bruke det til sin fordel. Vi må fortsette å undersøke årsakene til hvorfor ting ble som de ble, og hvordan samfunnsmessige avgjørelser i flere ledd var med på å påvirke det som skjedde. Kildene vi har er kanskje så preget av sine engelske eller skotske forfattere at det kan være vanskelig å komme frem til hva som har skjedd, men det går an å lese mellom linjene, eller se hva kildene har til felles når vi skreller bort propaganda og nasjonal slagside. Det er viktig at man prøver å skrelle bort mest mulig av det pro- skotske, og pro- engelske synet som har preget forskningen av denne perioden, både i tiden under, rett etter og nå.

Undersøkelsen skal kunne gi et grunnlag for videre forskning. Et felt som det kan være interessant å se på, er hvordan ekskommunisering som straff overfor kongelige i Europa påvirket den politikken som ble ført i perioden. Her hjemme kan man se på kong Sverre, og hans kongsgjerning i lys av den straffen han fikk fra paven, og man kan også se på hvordan James 2. av Aragon ble straffet for å ha tatt tronen på Sicilia. Man kan også forske videre på hvordan pavekirken brukte ekskommunisering til å fremme sin politikk i forhold til kongemakt og maktbase i Europa. Det kunne også vært interessant å se på det kvinnelige aspektet ved denne episoden. Hvordan ble kvinner brukt til å befeste familiers posisjoner innad i det skotske samfunnet, hva slags avtaler ble inngått, og hva skulle de bidra med i den politiske situasjonen Skottland sto i? Man kan også se nærmere på den straffen de fikk fra Edvard 1., hvorfor den ble som den ble, hvorfor den var så langvarig, og hvilken nytte Edvard 1. og Edvard 2. så av å ha Isabel og Mary hengende utenfor Roxburgh og Berwick i så mange år? Her er mange muligheter til videre forskning. Jeg håper at jeg med min forskning på

Robert Bruce og hvordan han ble straffet for drapet på John Comyn har vært med på å øke forståelsen for hvorfor perioden mellom kroningen 25.mars 1306 og frem til han gikk i skjul høsten 1306 ble som den ble. Robert Bruce dro ikke til skogs på eget initiativ. Han dro i skjul på grunn av de straffene som ble utmålt av Edvard 1. og pave Clement 5. Dette var straffer som var basert på de lover og regler som var satt i samfunnet, og straffer som ble utmålt for å fremme kongelige og pavelige ambisjoner, europeisk stormaktspolitikk, og som ikke minst var resultatet av to familiers ønske om å vinne den viktigste maktposisjonen i Skottland. Den straffen som ble gitt var også med på å forme resten av Robert 1.s regjeringstid.

REFERANSELISTE

Kilder:

- Barbour, John, *The Bruce*, edited by Rev. Walter W. Skeat, 1894.
- Bower, Walter, ed by Watt D.E.R., *A history book for Scots, selections from Scotichronicon*, 2012
- The Chronicle of Lancelotti* translated by Sir Herbert Maxwell Baronet, 1913.
- Fordun, John, *The Historians of Scotland vol. IV* John Forduns chronicle of the Scottish nation, translated by Felix J.H. Skene, 1872.
- Gray, Sir Thomas, *The Scalacronica*, translated by Sir Herbert Maxwell, 1907.

Litteratur:

- Barrell, A.D.M, *Medieval Scotland*, 2000.
- Barrow, G.W.S, *Robert Bruce and the community of the realm of Scotland*, 2013.
- Beam, Amanda, *The Balliol Dynasty*,
- Boardman & Goodare, *Kings, Lords and Men in Scotland and Britain 1300-1625*, 2014.
- Blockmans & Hoppenbrouwers, *Introduction to Medieval Europe 300-1550*, 2007.
- Fassler, Margot, *Adventus at Chartres: ritual models for major procession*, Howe, Nicholas (ed.), *Ceremonial culture in pre-modern Europe*, 2007.
- Hale, Emlyn & Wilson, *Historia Placitorum Coronæ: The History of the Pleas of the Crown, Volum 1*, 1778.
- Jackson, Richard, *Vive le roi: A history of the French coronation from Charles V to Charles X*, 1984
- Kantorowitz, *The King's two bodies*, 1997.
- Kay & Mackay, *Perspectives on the Older Scottish Tongue*, 2005.
- Kjelstadli, Knut, *Fortida er ikke hva den engang var en innføring i historiefaget*, 2013.
- Kvande og Naastad, *Hva skal vi med historie? Historiedidaktikk i teori og praksis*, 2013.
- Lynch, Michael, *Scotland a New History*, 2011
- Macqueen, *Common Law and Feudal Society in Medieval Scotland*, 2016
- Melve, Leidulf, *HISTORIE historieskriving frå antikken til i dag*, 2010.

Menache, Sophia, *Clement V*, 2003.
Morris Marc, *A great and terrible king Edward I and the forging of Britain*, 2009.
Oram, Richard, *Domination and Lordship Scotland 1070-1230*, 2011.
Penman Michael, *Robert the Bruce King of the Scots*, 2014.
Prestwich Michael, *Edward I*, 1997.
Seabourne, Gwen, *Imprisoning Medieval Women: The Non-Judicial Confinement and Abduction of Women in England, c.1170-1509*, 2013.
Spielvogel, Jackson J, *Western Civilization, Alternate Volume: Since 1300*
Stones E.L.G, *Anglo-Scottish Relations 1174-1328 some selected Documents*, 2001.
Watson Fiona, *Under the hammer Edward I and Scotland*, 1998.
Young and Cumming, *The Real Patriots of Early Scottish Independence*, 2014.

Internett:

<http://www.catholicherald.co.uk/commentandblogs/2010/08/13/benedict-xvi-should-address-the-papacys-treatment-of-robert-the-bruce/> - aksessert 14.2.17- kl 19.21

<http://www.newadvent.org/cathen/> - aksessert 12.12.2016- kl. 12.31

<http://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nyheter/2014/Fant-skjelettet-i-broennen-paa-Sverresborg> - aksessert 5.5.17 kl 9.41

<http://www.stairsociety.org> - aksessert 12.12.2016 – kl. 13.15

<http://webarchive.nrscotland.gov.uk/20170106021747/http://www.nas.gov.uk/downloads/declarationArbroath.pdf> - aksessert 15.4.17- kl. 09.17